

Askerî Sosyolojide Sivil-Asker Mesafesi Tartışmaları*

Mustafa Yücehan Akal¹ , Adem Başpınar²

Öz

Bu makalede sivil-asker mesafesi konusunun dayandığı kaynaklar, İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip kuramsallaşma dinamikleri ve konu kapsamında gündeme gelen tartışmalarla birlikte mesafe boyutlarına dikkat çekilmiştir. Sivil-asker mesafesi, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde daimî ve büyük bir ordunun toplum değerlerine tehdit oluşturduğu düşüncesiyle birlikte, sivil-asker ilişkilerinin bir konusu olarak ortaya çıkmıştır. Demokrasi lehine en uygun ordu denetim modeli arayışlarında ortaya çıkan bu konu, askerlik hizmetindeki değişimler ve sivil-asker ilişkilerindeki gerilimlerin artmasına bağlı olarak akademik ilginin odağında olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Askeri Sosyoloji • Sivil-Asker İlişkileri • Sivil-Asker Mesafesi • Silahlı Kuvvetler ve Toplum • Kültürel Mesafe

The Civil-Military Gap Debates in Military Sociology

Abstract

This article draws attention to the dimensions of gap alongside the sources upon which the issue of civil-military gap is based, the theorizing dynamics following World War II, and the discussions that have come to the agenda within the scope of the subject. Civil-military gap emerged as a subject of civil-military relations in the United States during the Cold War, with the idea that a large and permanent standing army poses a threat to social values. This issue emerged in the search for the most appropriate military control model in favor of democracy and has been the focus of academic attention due to the changes in military service and the increase in tensions in civil-military relations.

Keywords: Military Sociology • Civil-Military Relations • Civil-Military Gap • Armed Forces and Society • Cultural Gap

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Adem Başpınar danışmanlığında Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Askeri Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan "Askerî Sosyolojide Sivil-Asker Mesafesi Tartışmaları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 **Sorumlu yazar:** Mustafa Yücehan Akal (Doktora Öğrencisi), Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Askeri Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye Eposta: yucehannakal13@gmail.com ORCID: 0000-0001-7853-4684

2 Adem Başpınar (Dr. Öğr. Üyesi), Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırklareli, Türkiye Eposta: abaspınar@klu.edu.tr ORCID: 0000-0002-2125-1832

Atıf: Akal, M. Y., & Başpınar, A. (2022). Askerî sosyolojide sivil-asker mesafesi tartışmaları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42, 91-127. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.0102>

Extended Summary

Being isolated from social structures and physically separate, military structures have developed cultural habits, views, and behaviors different than civilians. As a sub-branch of sociology, the subject of civil-military relations for military sociology is aimed at addressing the areas where this subgroup (the military) differs from the upper group (society) using a holistic approach. The subject of the civil-military gap also takes its reference from here. Civil-military relations in Turkey have been analyzed through an assembly based on concessions and assumptions between civilians and soldiers by ignoring the social processes that have caused differences between the two groups. For this reason, our study attempts to explain the emergence and developmental stages of the civil-military gap debate as a missing dimension in the analysis of civil-military relations in Turkey.

As a part of the modern bureaucratic structure, militaries must be strong and organized to protect societal interests but weak enough to not direct this power against the society they protect (Feaver, 1999, p. 215). Upon examining this statement, two main issues of the civil-military relations debates become visible: What is the relationship between civilians and soldiers, who have a duty to protect the society and are equipped with different values and armed forces than the civilians, and how can this relationship be carried out in favor of democratic procedures?

One of the traditional concerns of civil-military relations is the military's direct intervention in power where political authority is deprived of its powers. While this concern is the most serious point, another less worrying issue is that, even if a military does not destroy society, it will engage in a power struggle with the civilian authority and use its power to protect its own interests by not yielding to civilian superiority. Bernard Boëne (1990, p. 27) converted this into the following question: "How can society maintain a relationship of trust and harmony with those responsible for its security?" Answers to this question are grouped under three different designs of control: All the official laws and rules around the chain of command over which the military is accountable to society; integration of the military with social relations; sharing responsibility or providing cooperation through a division of labor among decision makers (Bland, 1999; Feaver, 2003; Huntington, 1957; Janowitz, 1961; Schiff, 1995).

In addition to investigating the areas of differences or similarities between soldiers and society, the civil-military gap also examines the dynamics that separate military and political leaders from each other and cause problems in national security assessments, as well as the presence of a potential culture (attitudes, views, values) that negatively threatens the civil-military relationship (Rahbek-Clemmensen et al., 2012). The civil-military gap debate shows "the effects of society, including military activity, on the role, structure and culture of the armed forces" on one hand and "the consequences for the reputation and legitimacy of the behavior of the armed forces as an organization that fights on behalf of society" on the other (Dandeker, 2001, p. 4).

Civil-military relations in military sociology include the processes of control over the army by the civilian authority and the state and also examine how society and other state institutions relate to the military using survey-type studies (Başpınar, 2012b, p. 130).

Huntington (year) proposed an army of professional soldiers who are politically neutral, isolated from political processes, and fully focused on winning wars. In this direction, an absolute distinction is advocated between armed forces and social values and between the civilian and military spheres of influence in order to maintain military effectiveness and army functionality (Snider & Carlton-Carew, 1995, pp. 3–4). Rejecting the separation of military officers from civil society and creating a different structure, Janowitz viewed the separation between civil and military fields as both unnecessary and impossible (Caforio, 2006, pp. 17–18). Being separate from society, armed forces will cause a loss of reputation and meaning by jeopardizing the social acceptance they need (Janowitz, 1971; Steinbrecher & Biehl, 2021, p. 191). Janowitz additionally stated a dynamic relationship to exist between armed forces and society through personnel exchange (new recruits joining the army and retirees leaving the army).

Revisiting the issue in the post-Cold War era, Ricks (1997) was concerned about the potential and dangerous consequence of the weakening of American soldiers' propensity to represent the community and about the military possibly becoming a semi-autonomous organization too large to be accountable to those it serves. Ricks supported his argument using three changes he had observed in the conditions of civil society, the military, and security: The military power as an actor in political processes has the potential for scaling through (1) the increasing detachment from civilian values with the transition to voluntary forces in the army, (2) the increasing emphasis on liberal values being in conflict with military values in civil society, and finally (3) the encounter with a permanent army larger than in times of peace as a result of changes in the international security environment, thus having the nature of threats be reinterpreted by civilians. The lack of empirical data was eliminated with the project study prepared with the support of the Triangle Institute for Security Studies (TISS) under the editorship of Feaver and Kohn. Later on, a project titled *The Civil-Military Gap in the United States: Does It Exist, Why, and Does It Matter* was prepared by RAND Cooperation under the editorship of Thomas S. Szayna with the support of the USA Armed Forces and focused on the 9/11 attacks and the impact of the Iraq War on civilian control.

The issue of the civil-military gap has also been on the agenda of European countries. Even though the abolition of compulsory military service and the transition to voluntary forces were discussed in the debate in France and Germany, due to the long history of voluntary military service in the UK, the debate involved the decline in the participation in the armed forces among the youth as well as the full inclusion of women, homosexuals, and ethnic minorities in the army (Kümmel, 2007; Strachan, 2010, Vennesson, 2010).

The civil-military gap has been at the center of discussions on civil-military relations in the post-World War II era. Institutional approaches have emerged in this period and later turned into a multi-faceted debate over certain problem areas in the United States. Although the Turkish Armed Forces recruit human resources for its professional staff from certain segments of society, how they are distributed is unknown. Similarly, although the operation has expanded its sphere of influence to the international arena, which views are valid in political preferences and how the common values between soldiers differ from civilians are also unknown. Contrary to the political-military model of the past, the facts that significant differences exist in the democratic control processes of the modern period, that civil-military relations crises are experienced, and that solutions are needed in response to this suggest that civil-military gap studies in Turkey will increase.

Toplumun politik merkezi olarak devletin ortaya çıkışında savaşların yürütülmesi ve finanse edilmesi önemli etkenlerdir (Martin, 1994, s. 406). Devletin savaşlarda belirleyici olması, savaş konusunda silahlı güçlerin uzmanlaşma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde profesyonel ve düzenli bir görünüme sahip ordu yapısı önceki dönemlerde eli silah tutan her bireyin savaşçı sayıldığı milis güçlerine dayanıyordu. Milis güçleri her bireyin kendi rızasıyla katılım gösterdiği, toplumu bir düzeye kadar temsil eden demokratik yapı görünümündeydi. Savaş yapmanın milis güçlerine dayandığı dönemlerde sivil ve askerî liderler aynı doğadan gelirken; siyasi ve askerî konular arası bir ayırım bulunmuyordu. Başka bir ifadeyle sivil-asker ilişkilerinin gelişeceği güç rekabeti ve özerklik mücadelesi henüz ortaya çıkmamıştı. 19. yüzyılda askerî güç devasa boyutlara ulaşır profesyonelleşme eğilimleri geçirirken, sivil toplum hızlı endüstrileşmeye dayalı ilerleme içerisindeydi. Birbirinden farklı değerleri oluşturan bu gelişmelerle birlikte sivil-asker ilişkileri de kaçınılmaz olarak tanımlanabilir bir boyuta ulaşmıştır (Huntington, 1956, s. 676-677). Sivil-asker ilişkilerinin tanımlanabilir bir hâl alması modern devletler için birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında demokrasi lehine en uygun sivil-asker ilişkilerinin ne olduğu yer almaktadır.

Modern literatürde sivil-asker ilişkileri tartışması ilk ortaya çıktığı andan itibaren toplumdan ayrı değerlere sahip bir kurum olarak silahlı güçler ve bu gücü oluşturan siyasi otorite ile toplum arasındaki kompleks ilişki denklemini çözümlenmeye çalışmaktadır. Sosyoloji toplumsal olanı açıklarken toplumu ve içerisinde geliştiği ortamı bir bütün olarak ele almaktadır. Bu araştırma geleneği farklı toplumsal süreçleri açıklamak için sosyal ilişkilere ve kültürel değişkenlere odaklanır. Toplumsal yapıdan soyutlanmış ve fiziki olarak tecrit edilmiş askerî yapı sivillerden farklı kültürel alışkanlıklar, görüşler ve davranışlar geliştirmektedir. Sosyolojinin bir alt dalı olarak askerî sosyoloji için sivil-asker ilişkileri konusu bu alt grubun (asker) üst gruptan (toplum) farklılaştığı alanlarının bütüncül yaklaşımla ele alınmasına yöneliktir. Sivil-asker ilişkileri konusu iki düzlemde kendisini sunmaktadır: (1) ordu ve siyasi karar vericiler arası ilişkiler; (2) ordu ve geniş sivil toplum arasındaki ilişkiler. İkinci Dünya Savaşı sonrası görünürlük kazanan sivil-asker mesafesi tartışması da her iki alan üzerinde ilerletilmektedir. Siyaset bilimciler genel itibarıyla ordu ve siyaset ilişkisine odaklanırken, sivil-asker ilişkisinin uyumlu düzlemini oluşturma çabasında kurumsal yapılara vurgu yapmaktadır. Sosyologlar ise her iki boyut üzerinde çalışmalar yürütmekle birlikte sivil-asker ilişkilerinde güç ilişkilerini ve rekabet alanlarını toplumsal alan ile ilişkisi bağlamında yanıtlamaktadır. Sivil-asker mesafesi konusu da referansını temel olarak buradan almaktadır. Sivil-asker ilişkileri konusunun sosyolojik yönü olarak sivil-asker mesafesi tartışmaları ordunun sivil taraflardan denetiminden nasıl ve ne şekilde sağlanacağı kaygılarıyla birlikte demokratik yönetimle uyumlu sivil-asker ilişkilerinin ne olduğu sorusuna kapsamlı bir yanıt olarak gelişmiştir.

Türkiye’de sivil-asker ilişkileri genel itibariyle siyaset bilimi muhtevasında gelişim gösteren bir alan olmuştur. Bu nedenle olacaktır ki sivil-asker ilişkileri tartışmaları ordunun tarihsel konumu ve siyasetle girdiği ilişki üzerine yoğunlaşmıştır. Ordunun ulus inşası ve modernleşme süreçlerindeki aktif varlığı, sivil siyasete doğrudan ve dolaylı müdahaleleri, tartışma eksenini siyaset-ordu ilişkilerine kaydırmış; analiz çerçeveleri bu bağlamda darbelerin önlenmesi üzerine önerilerle kurulmuştur (Uluçakar, 2018, s. 189). Sivil-asker mesafesi ordu yapısı ve davranış biçimleriyle potansiyel gerilim alanlarını açıklarken, askerî ve sivil zihin yapısı arasındaki farklılık örüntülerine odaklanmaktadır. Türkiye özelinde sivil-asker ilişkileri her iki grup arasında farklılık nedenlerini teşkil eden sosyal süreçleri göz ardı ederek siviller ile askerler arasındaki kabuller ve varsayımlara dayalı bir kurguyla analiz edilmiştir. Bu nedenle çalışmamız Türkiye’deki sivil-asker ilişkileri analizlerinde eksik bir boyut olarak sivil-asker mesafesi tartışmasının ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarını açıklama çabasıdır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sivil-asker ilişkileri konusu ve tartışma alanları tanımlanmıştır. İlk bölümde tartışılan sorun alanlarına bağlı olarak gelişim gösteren sivil-asker mesafesi tartışmasının kavramsal ve kuramsal katkıları ikinci bölümde açıklanmıştır.

Sivil-Asker İlişkilerini Tanımlamak

Modern toplumlar devletin örgütlenme yapısı, meşruiyet kaynağı, toplum ile kurdukları ilişki süreçleri itibariyle geleneksel toplumlardan farklılaşmaktadır. Bu anlamda modern toplumlar, varlığını sürdürebilmek ve gereksinimlerinin karşılanması için, modern devletin bürokratik kurumlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların başında toplumun ve devletin güvenliğinin sağlanması gelir. Organize gücün yönetimini sağlayan ordu kurumunun oluşturulması temel olarak bu fikre dayanmaktadır. Ancak modern devlet örgütlenmesi içerisinde askerî kurumların varlığı Peter D. Feaver’ın sivil-asker problematiği olarak adlandırdığı bir çelişkiyi de barındırmaktadır. Modern bürokratik yapının bir parçası olarak ordular ait oldukları toplumun çıkar alanlarını muhafaza etmek için güçlü ve organize olmak zorundadır ancak, bu gücü koruduğu topluma karşı yöneltmeyecek kadar da zayıf olmalıdır (Feaver, 1996a, s. 151-153). Ancak bu zayıflık askeri etkinliği azaltabilir ve ordunun asli vazifesini yapmasını engelleyebilir. Dolayısıyla terazinin bir ucunda etkin bir askeri güç yaratmak diğer ucunda da bu gücün sivil idarenin kontrolünde kalmasını sağlamak vardır. Bu ifade irdelendiğinde sivil-asker ilişkileri tartışmalarının iki temel konusu da görünürlük kazanmaktadır; siviller (silahsız bireyler) ile toplumu korumayı görev edinmiş, sivillerden farklı değerlerle ve silahlı güçle donatılmış ordu arasındaki ilişkinin ne olduğu ve demokratik usuller lehine bu ilişkinin nasıl yürütüleceğidir?

Sivil-asker ilişkileri konusu tarihsel olarak, toplumlarda ilk askerî örgütlenmenin olduğu antik çağlara kadar uzanmaktadır. Konu ilk olarak Antik Yunan döneminde Platon’un Devlet adlı eserinde, toplumun ideal düzenini aramasıyla gündeme gelmiştir.

Platon toplum için ideal devlet düzenini açıklarken, ordu devleti bir sapma hali olarak değerlendirmiştir. Ardından Antik Roma Dönemi'nde Juvenal "Muhafızların muhafızlığını kim yapacak?" sorusuyla sivil-asker ilişkileri tartışmalarının merkezinde yer alan denetim meselesine işaret etmiştir (Rukavishnikov & Pugh, 2006, s. 131).

Sivil-asker ilişkileri kavramına dair tanımları açıklamak çağdaş literatürde büyük ölçüde değişime uğramış tartışmaları anlamak için önemli bir katkı sağlamaktadır. Kurt Lang sivil-asker ilişkileri kavramının, ordu kurumunu kendisini geniş toplumsal yapıdan farklılaştırmasıyla birlikte anlamlı bir görünüme erişeceğini ifade etmektedir. Ona göre sivil-asker ilişkileri, sivillerin aktarımını sağlayacağı veya kabul gördüğü güç/iktidar düzeyinin ordu ve yönetici kadro tarafından kontrol edilmesi ya da aşılması yönündeki arzuları daim olduğu sürece kaçınılmaz biçimde çatışma yüklü olacaktır (Lang, 1972, s. 105). Lang'ın değerlendirmelerinden anlaşıldığı üzere, sivil-asker ilişkileri konusu ilk olarak Avrupa'da günümüz siyaset bilimi literatüründe tartışıldığı şekliyle, askerî kadroların siyasi karar alma aşamalarına doğrudan veya dolaylı müdahaleleri bağlamında bir gündemle ortaya çıkmıştır. Claude Welch, sivil-asker ilişkilerini "kurumsal olarak silahlı kuvvetler ve onların ilişkili olduğu toplum kesimleri arasındaki etkileşimler" olarak tanımlamaktadır. Bu ilişkiler her birinin diğeri üzerindeki kontrolü ya da üstünlüğünü veya birbirleri üzerine etkilerini kapsamaktadır (Welch, 1993'ten akt., Snider & Carlton-Carew, 1995, s. 18). Bu ilişkide sivil ve askerî grupların karşılıklı etkisi veya kontrolü her ulusun milli tarihi, duyarlılıkları ve geleneklerine bağımlı olarak şekillenmektedir. Sivil-asker ilişkileri, ordunun bir devlet kurumu olarak ülkedeki rolüne, yasal düzenlemelerle tanımlanmış siyasi otoriteye tabiiyetine bağlıdır. Toplumun; askerî personeli, subaylığın toplumdaki mesleki itibarı, devletin savunma ile dış politikası ve ordunun belirli faaliyetlerine yönelik bakış açısı yine bu ilişkiyi belirleyen etkenlerdendir. Bu ilişkinin doğası, silahlı kuvvetlerin ve toplumun dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı sürekli bir değişim sergilemektedir. Sivil-asker ilişkilerinin dinamik yapısı konunun birçok boyut üzerinde incelenmesini mümkün kılmıştır. Bu boyutlar arasında politika, ekonomi, medya, bilim-teknoloji, kültür ve tarih sayılabilmektedir. Literatüre yönelik genel bir değerlendirmeye sivil-asker ilişkileri konulu çalışmalarda öne çıkan temalar: (1) sivil-asker ilişkilerinin kuramsal gelişim aşamaları; (2) belirli bir ülkeye odaklanan araştırmalar (3) ülkeler arası karşılaştırmalar; (4) demokratik yönetimler için ordunun sivil kontrolü; (5) ordu ile toplum yapılarında gözlemlenen kültürel ve sosyal değişimler; (6) orduların profesyonelleşme eğilimlerine bağlı olarak gelişim gösteren sivil-asker mesafesi tartışmaları; (7) çokuluslu askerî birliklerin ulus-aşırı operasyonları kapsamında sivil-asker ilişkileri şeklinde sınıflandırılabilir (Rukavishnikov & Pugh, 2003, s. 131-132).

Gerhard Kümmel, sivil-asker ilişkileri tartışmalarından hareket ederek, sivil-asker ilişkilerini tam kavrayabilmek için birbirine bağlı ve iç içe geçmiş altı boyut üzerinden

incelemeyi önermektedir. Kümmel'e göre sivil-asker ilişkileri; ekonomi, finans, teknoloji, kültür, toplum ve siyaset alanları üzerinde bir görünürlüğe sahiptir. Bu boyutlardaki gözlemlerin dönemsel olarak farklılık gösterebileceğini ifade eden Kümmel, analize zaman değişkenini de dâhil etmiştir. Bu bağlamda sivil-asker ilişkileri (1) barış zamanlarında (2) kriz durumlarında (3) geleneksel askerî normlarda (savunma, önleme, saldırı) ve (4) geleneksel olmayan askerî normlarda (barış gücü, insani yardım vb.) bulunulma durumuna göre incelenmelidir. Sivil tarafın bu ilişkilerde ulusal ve uluslararası yüzü olması nedeniyle, ilgili altı boyut yerel/dışsal olmak üzere iki kategoriye ayrılmalıdır (Kümmel, 2002, s. 67-68).

Sivil-asker ilişkilerinin çatışmacı ve gerilimli olarak karakterize edilmesine neden olan faktörler birbirine zıt iki değer toplumdaki toplum tarafından içselleştirilmesiyle ele alınmıştır. Askerî kuruma özgü değerlerin, tutumların veya meselelerin sivil alanda hâkim paradigmaya dönüşmesi (Ekirch, 1956, s. 107) ile bu değerlerin toplum tarafından tam anlamıyla yok sayılması [de-bellicization] (Huntington & Sheehan, 2008) ulusun askerî stratejik planlamasını, savunma kaynaklarının yönetimini, ordu ve siyasî otorite arası etkileşimler gibi sivil-asker ilişkileri altında yer alan konular için belirleyici etkiye sahiptir (Brooks, 2008, s. 2). Liberal demokrasiler için sivil-asker ilişkileri uyumu, sivil tutumların hâkim görüş olarak kabulü ve ordunun iktidar alanındaki güç arayışının var olmaması şeklinde analiz edilmektedir (Bacevich, 1997, s. 17; Desch, 1999, s. 4-5; Huntington, 1957, s. 83-85). Genel itibariyle sivil-asker ilişkilerinde uyum; ordunun yasal süreçlerde belirlendiği şekliyle rol ve sorumluluklarını yerine getirmedeki etkinliğine bağlı olarak incelenmektedir (Kemp & Hudlin, 1992, s. 7-26). Bu kapsamda uyumla karakterize edilmiş bir sivil-asker ilişkileri için (1) sivil ve askerî karar vericiler arasındaki az sayıda fikir ayrılığı; (2) strateji ve politika geliştirme aşamalarındaki çatışmasızlık; (3) rol ve sorumluluğun etkin paylaşımı ve uygulaması örüntülerini izlemesi beklenmektedir (Avant, 1998, s. 381).

20. yüzyıldan itibaren başta sosyologlar, siyaset bilimciler ve tarihçiler olmak üzere çeşitli sosyal bilim disiplinlerinden araştırmacılar sivil-asker ilişkilerinin tüm boyutları üzerinde farklı araştırma yöntemlerini ve araçlarını kullanarak alana katkı sağlamaktadır. Siyaset bilimciler tarihçilerin aksine bir örüntüye sahip sebep-sonuç genellemelerini araştırma eğiliminde olmuşlardır. Tek bir olayda ne olduğunu tanımlamaktan ziyade, bütünü ve geneli anlamlandırmaya; değişkenlerin sabit kaldığı durumda gerçekleşme ihtimali olan bir sonraki durumu ya da durumları tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Sosyologların temel odak noktasını ordu ve toplum arasındaki etkileşimin belirli düzeylerde uyumlu hale getirilmesi oluştururken siyaset bilimcilerin ilgisini siyasi kontrol kurumları oluşturmaktadır. Sosyologlar sivil-asker ilişkileri meselesine, tarafların bir konu üzerinde belirli bir zaman diliminde nasıl ve hangi etkiyle karar verdiğine ilişkin sorularla nedensellik ilişkisi kurabildikleri ölçüde ilgi göstermişlerdir (Feaver, 1999, s. 211-212).

Buradaki kısa bir değerlendirme dahi sivil-asker ilişkileri tartışması altında ne kadar çok konunun ele alındığını ve alınabileceğini göstermiştir. Sivil-asker ilişkilerini anlamak adına başlangıç olarak “askerî özerklik” ile “sivil demokratik kontrol” kavramlarıyla ne kastedildiği tanımlanmalıdır. Her ikisi de sivil-asker ilişkilerinin durumunu tayin etmede ve kuramsallaştırılmasında odak noktası olmuştur.

Askerî Özerklik

Askerî özerklik genel anlamda araştırmacılar tarafından “kurumsal özerklik” ve “siyasi özerklik” ile ilişkilendirilerek bu iki alan üzerinde vuku bulan askerî talepleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Alfred Stepan, ordunun kurumsal özerkliğini, “askerî ayrıcalıklar” terimiyle açıklar. Bu kapsamda askerî ayrıcalıklar ordunun, kendi iç yönetim süreçlerinde etkinliğini korumak, devletin askerî olmayan aşamalarında rol almak, devlet, siyasi otorite ve toplum arası ilişkileri yapılandırılmak amacıyla kendilerinde gördükleri hak alanlarını içermektedir (Stepan, 1988, s. 93). Huntington’a göre özerklik taleplerinde meslekî profesyonellik anlayışı bir çıkış noktasıdır. Asker meslekî profesyonelliğiyle birlikte, sivil kurumlarda olmayan şekilde birlik aidiyeti ve meslekî bilinç geliştirmektedir. Bu özgün değerler, sivilleri yetersiz ya da kendilerini uzman gördüğü alanlarda otorite arayışını teşvik etmektedir (Huntington, 1957, s. 10).

Siyasi özerklik alanları ise ordunun “siyasi iktidarın sahip olduğu yasal otoritenin üzerinde davranma” kapasitesiyle ilişkilendirilmiştir. Pion Berlin’e göre siyasi özerkliğin derecesi, ordunun sivil otoriteyi siyasi ayrıcalıklarından yoksun bırakması, bu ayrıcalıkları kendi çıkarları adına talep etme teşebbüsündeki kararlılığa bağlı olarak belirlenmektedir. Ayrıca bu özerklik amacına göre savunmacı ve saldırgan olarak sınıflandırılmaktadır. Saldırgan amaçlı özerklik talepleri, siyasi amaçları sembolize etmektedir. Ordu, karar mekanizmasındaki yetkilerini genişletmeyi, siyasi iktidarı sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Savunmacı özerklik talepleri ise ordunun sahip olduğu kurumsal çıkarları korunmasını, sivillerden gelen müdahalelerin de bu bağlamda engellenmesini amaç edinmektedir. Ordunun siyasi özerklik arayışları ulusal güvenlik gereksiniminin objektif bir değerlendirmesiyle değil, askerî profesyonelliğin özne güçleri, bürokratik ilgi ve askerî değerlerin etkisiyle şekillenmektedir (Pion-Berlin, 1992, s. 85-87).

Feaver’a göre askerî özerklik arayışlarına teslim olmak, gerçek tehdit koşulları ve ulusal güvenlik ihtiyaçlarına gereğinden fazla atıfta bulunarak ulus çıkarlarıyla örtüşmeyecek politika üretim riskini taşımaktadır (Feaver, 2003a). Teorik ve pratik olarak özerklik ile karar aşamaları sınırlarını belirleyen çizginin her ulus için muğlak oluşu ve her ordunun sahip olduğu kültürel değerler ile tarihi mirasın bir diğerine göre farklılık göstermesi, askerî özerkliğin de nerede sınırlandırılacağı veya hangi noktanın sivil-asker ilişkilerinin çıkarına olduğunu belirsiz kılmaktadır. Bu belirsizlik sivil-asker ilişkilerinin kuramsallaştırma çabalarında da gözlemlenmektedir. Örneğin Douglas

Bland, demokratik kontrol için ordu faaliyetlerinde mutlak sivil müdahalesini savunurken (Bland, 1999), Huntington ise askerî özerklik ile sivil denetim arasında bir ilişki kurmaktadır (Huntington, 1957).

Huntington’la benzer şekilde Eliot A. Cohen’de askerî özerkliği askerî profesyonellik kültürünün bir sonucu olarak görmektedir. Cohen, askerî etik ve değerlerin sivillerden farklılaştırıcı bir doğası olduğunu, bu farklılığın korunması ve muhafaza edilebilmesi amacıyla askerlerin özerklik arayışına giriştiğini iddia etmektedir (Cohen, 2002, s. 12-16). Bu bağlamda askerî kurumlar, bürokratik davranışsal yapıları ve çıkarları adına kültürel alışkanlıklarından hareket ederek özerklik isteklerini somutlaştırabilmektedir (Feaver, 2003a, s. 64). Orduların davranış ve tutumlarında kültür ögesine odaklanan yaklaşımlar aynı zamanda askerî özerklik isteğinin de kökenini belirleme çabası gütmektedir. Bu kapsamda çalışmalar ilk olarak ordunun ulusal konumu, politik değerleri, kültürel kimliği, toplumsal itibarı ile algısı ve sahip olduğu normlar üzerinden ulus için politik ve sosyal düzlemde ne ifade ettiğine odaklanmaktadır. Böylece ordu ile sivil otoritenin görev ve sorumluluk alanları onaylanmış çözüm önerilerine, kabul gören sınırlara çekilebilecek ve tanımlanabilecektir (Kier, 1997, s. 28). Aksi takdirde belirli bir ordunun kültürel yapısına derinlemesine yerleşmiş alışkanlıklar ve istekler iktidar alanına sahip olmaya kadar uzanan, politik hareket alanlarında otorite genişletme çabasına dönüşebilecektir. Pion Berlin ordu kültürel mirası ile askerî özerklik örneklemesi amacıyla Latin Amerika’daki ve Türkiye’deki birtakım askerî müdahaleleri göstermektedir. Türkiye’deki askerî müdahaleleri ordunun kendisini belirli politik ilkelerin koruyucusu olarak görmesinin bir sonucu olarak değerlendirirken, Latin Amerika’da gerçekleşen darbeleri orduların bölgesel rakiplerine karşı algıladığı güvenlik tehdidinin bir neticesi olarak açıklamaktadır (Pion-Berlin, 2011).

Özerklik arayışının doğası genel olarak ordunun sahip olduğu sosyal gelenekleri ile toplumun orduya yönelik bakış açısı, anayasal çerçeveye belirlenmiş sorumluluklar ve ordunun denetim kurumlarının durumu etkenleriyle şekillenmektedir. Askerî özerklik sivil irade karşısında, ordunun otorite alanını genişletmek amacıyla belirli alanlar üzerinde giriştiği bir güç mücadelesi olarak da tasvir edilebilmektedir. Bu mücadele her ülkenin farklı bürokratik, politik ve sosyal yönleri taşıması nedeniyle değişim sergilemektedir. Askerî özerlik bu şekilde farklı talepler üretse de genel olarak siviller ve askerlerin ortak kapsamında kalan belirli başlıklar üzerinde ilerlemektedir. Bunlar temel olarak personele ilişkin tercihler, askerî eğitim aşamaları, askerî reformlar, ulusal güvenlik politikası içeriğinde yer alan konular şeklinde sıralanabilmektedir (Pion-Berlin, 2011). Sivillerin bu alanlarda kararları ve yaklaşımlarına bağlı şekilde orduda bir konum almaktadır. Bu konumun düzeyi askerinin ayırt edici ideolojik ve mesleki zihin yapısı ile karşıt görüşleri içeren değerler bütününe bağlı tayin edilmektedir.

Orduların Sivil Demokratik Denetim Problemi

Sivil-asker ilişkileri geleneksel kaygılarından biri ordunun doğrudan iktidara müdahale etmesi ve siyasal otoritenin buradaki yetkinliklerinden el çektilmesidir. Bu kaygı en vahim noktayı oluştururken daha az endişe duyulan bir diğer husus, toplumu yok etmezse bile, ordunun sivil otoriteyle güç mücadelesine girişmesi ve sivil üstünlüğüne itaat etmeyip kendi menfaatlerinin sürdürülmesi amacıyla elindeki gücü kullanmasıdır. Bu nedenle Feaver, askerî müdahaleler sorunu çözülsede dahi ordunun genel kontrol sorununun mevcut olabileceğinin altını çizmektedir (Feaver 1999, s. 216). Bernard Boëne (1990, s. 27) bu çelişkili durumu şu şekilde soruya dökmüştür: “Toplum kendi güvenliğinin korunmasından sorumlu olanlarla ilişkisini uyum içerisinde nasıl koruyabilir?”

Sivil-asker ilişkilerine yönelik çağdaş literatürde “sivil kontrol” terimi “siyasi kontrol” ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Rukavishnikov & Pugh, 2003, 136). Bu kavram, bir ulusun genel politik alanları dışında özellikle güvenlik ve savunma konularında karar aşamalarında sivil kurumların üstünlüğünü göstermektedir. Weber’in düşünce yapısı takip edilerek şiddet araçlarının kontrolünde meşru sivil otoritenin gücünün maksimize edilmesi amaçlanmaktadır (Başpınar, 2018, s. 23). Orduların denetimi tartışması kendisini çağdaş egemenlik biçimi olarak demokrasi bağlamında sunmaktadır. Ordunun sivil kontrolü demokrasi olmaksızın sağlanabilir ancak, demokratik denetim mekanizmasının işlevselliği için sivil kontrol bir ön koşuldur. Bu bağlamda demokratik sivil kontrol, ordunun demokratik süreçlere uyum sağlama düzeyiyle ilgili bir kavramsallaştırma değildir (Born, 2003, s. 152). Genel anlamıyla halkın egemenliğini ve devlet otoritesinin halkın elinde olduğu anlamını taşıyan demokraside, politikacılar/sivil otorite savunma ve güvenlik politikası da dâhil olmak üzere meşru siyaseti anayasal hesap verilebilirlik düzleminde yapabilmektedir. Bu kapsamda demokratik kontrol terimi, askerî karar vericiler ile sivil yetkililer arası iki yönlü bir etkileşim sürecidir. Siyasi otorite, ordunun kapasitesini, boyutunu, biçimlenmesini ve yapısını belirleme; ulusal güvenlik ve askerî doktrinler ile askerî reformları tanımlama gibi yetkilere sahiptir (Rukavishnikov & Pugh, 2003 s. 136).

Araştırmacılar arasında demokratik kontrolün, sivil üstünlük ve parlamento denetimi anlamına geldiği konusunda görüş birliğinin bulunduğunu ifade eden Hans Born (2003, s. 153), demokratik kontrol konusuna yönelik pek çok farklı yaklaşımın mevcut olduğunu belirtir ve bu farklılıkları beş konu üzerinden özetler. (1) *Kapsam (dar/geniş)*: Dar kapsam sivillerin üstünlüğü ve parlamenter denetime odaklanırken geniş kapsam ordunun toplumsal uyumuna yoğunlaşmakta, sivil-asker ilişkilerinin bütününe hesaba katmaktadır. (2) *Aktörler*: Dar kapsam parlamento, hükümet ve ordu arası etkileşimleri içerirken, geniş kapsam sosyal kurum ve aktörleri de analize dâhil etmektedir. Bazı araştırmacılar, politikacılar ile ordu arası etkileşimleri rekabet yüklü bir yapı olarak nitelendirirken, bir diğerleri de denetimi, siyasi ve askerî karar vericiler arası sorumluluk

paylaşımı olarak görmektedir. (3) *Kontrol kalitesi*: Yönlendirici kontrol (ex ante), etki açısından kontrol ve denetimsel kontrol (ex post) olarak üç biçimde ordu denetiminin yürütülüş yöntemine atıfta bulunmaktadır. (4) *Sivil kontrol demokratik kontrol ile eşit değildir*: Sivil kontrol demokratik kontrol için gereklilik arz etmektedir ancak yeterlilik sağlamamaktadır. (5) *Güç temelli*: Demokratik kontrol ordunun, özellikle siyasi karar vericilerle ilişkili olarak, toplum nazarındaki göreceli güç konumu göstermektedir. Siyasi ve askerî karar vericiler arasında asimetric güç ilişkisi bulunmaktadır. Siyasi karar vericiler resmi güç sahibiyken askerî liderler bilgi, uzmanlık ve bağlantı/ittifak gücüne sahiptir. Feaver, sivil demokratik kontrolü sorunsalına bir de ordu tarafından bakılması gerektiğini; meşru ve uygulanabilir bir kontrolün ortaya çıkışı için silahlı kuvvetlerin gönüllü rızasının bulunması gerektiğini belirtmektedir. Ordunun “sivil kontrol ilkesine istekli ve amaçlı katılımı” gerekmekte; hatta bu sivil kontrol için bir ön şart şeklinde kabul edilmelidir (Feaver, 1992, s. 253). Douglas Bland benzer bir yaklaşımla Feaver’ı tekrar eder ve sivil otoritenin meşruluğuna karşıt ordunun da silahı bulunduğunu; sivil kontrol fikrini, sivillerin askerlere empoze etmesinden ziyade askerlerin kabul etmesinin bir sonucu olarak yorumlamaktadır (Bland, 2001, s. 529).

Liberal demokrasilerde askerî liderlerin sivil üstünlük prensipleri ve demokratik denetim fikrini *apriori* biçimde kabul ettiği varsayılmaktadır (Dahl, 1998; Luttwak, 1999, s. 99). Bu varsayımın bir devamı olarak Batı kaynaklı çağdaş sivil-asker ilişkileri modellemeleri, politik süreçlerde tarafsız bir ordu beklentisindedir. Richard Kohn (1997), bir askerın kamuoyuna açık bir politik tutum ve görüş bildirmesiyle, politikacı gibi davranmış olacağını; “tarafsız kamu görevlisi” itibarını kaybedeceğini belirtmektedir. Demokratik kontrolün temel konusu ise bunun nasıl sağlanacağıdır. Çağdaş literatürde bu soruya verilen yanıt iki kuramsal girişim etrafında toplanmaktadır. Bunlardan ilki denetimi yasalar ve kurallar bütünüyle resmi bir emir komuta zinciri etrafında orduyu topluma karşı sorumlu kılan siyaset bilimi yaklaşımıdır. İkinci görüş ise denetim için ordunun geniş toplumsal ilişkilerle bütünleştirilmesini öngören sosyolojik bakış açısıdır (Feaver, 1996b, s. 166). Bu görüşler altında denetim tasarımları üçe ayrılmaktadır: (1) otonom-özerklik tanınmasıyla ordunun devletin bir askerî bir aygıtı haline getirilmesi; (2) sosyal kontrol yoluyla ordunun toplum aynası haline getirilmesi ve son olarak (3) siviller ile askerler arasında sorumluluk paylaşımı, iş bölümü ve işbirliğiyle denetimin sağlanmasıdır (Bland, 1999; Feaver, 2003a; Huntington, 1957; Janowitz, 1971; Schiff; 1995).

Douglas Bland (1999 s. 12-13), demokratik kontrolün çalışılmasında ve uygulanmasında dikkate alınması gereken dört soruna işaret etmektedir. İlki muhafız problemidir. Bu konu askerî otonomi alanları ve gücün kısıtlanması içermektedir. Sorunun sekteye uğratılması demokratik kontrolün esas problemi olarak görülebilirken, sivil-asker ilişkilerinin etkin ve uyum içerisinde yönetimi bir sonraki problemi teşkil etmektedir. İkinci sorun, ordunun devlet ve vatandaşlara tehdit oluşturmayacağı

biçimde disipline etmektedir (Huntington, 1991, s. 231). Üçüncü sorun alanı askerin devleti (yasal/anayasal çerçeve) mi yoksa görevdeki siyasi iktidar güçlerini mi sorumlu göreceği iki başlı itaat meselesidir (Howard, 1957, s. 12). Huntington için bir asker ‘haklı’ olarak şu üç olay karşısında siyasi liderine itiraz edebilir: (1) siyasi emirlerin askerî profesyonellelikle bağdaşmaması, (2) siyasi emirler yasal düzenlemelere aykırı olduğunda ya da (3) siyasi emirler temel ahlak kurallarıyla çeliştiğinde (Huntington, 1957, s. 70-78). Bland’e göre dördüncü sorun, Huntington’ın da ifade ettiği uzman askerî kadrolar ile uzman olmayan Savunma Bakanı arasındaki ilişki problemidir (Huntington, 1957, s. 20). Bu nedenle, ordu denetimini sağlayan Bakan ordunun uzman danışman rolüne bağımlıdır. Janowitz de gayrinizami harp, sınırlı savaş ve askerî yardım gibi konularda “ordu kendine özgü profesyonel bir yargı yetkisini daimi kılmaya çalışır” diyerek bu soruna işaret etmektedir (Janowitz; 1971, s. 420).

İktidarın Ele Geçirilmesi

Sivil-asker ilişkileri tartışmalarında praetoryenizm, askerlerin siyasi iktidarı ele geçirmesi, yönetimde üstünlük kurması ve karar verme süreçlerinde hâkimiyeti elde etme süreçlerini tanımlamaktadır. Askerlerin ilk müdahalesi sivil-asker ilişkilerini farklı bir seyre taşımaktadır. Doğrudan veya dolaylı bir müdahale cihetiyle ordu önemli bir siyasi aktör konuma ulaşmaktadır. Böylece siyasi düzlem bir diğer askerî müdahaleyi önlemek adına askerî çıkar alanlarını ve kararlarını gözetecek biçimde düzenlenmektedir (Nordlinger, 1977). Amos Perlmutter’e göre praetoryenizm genel olarak demokratik kurumsallaşmanın gerçekleşmediği, siyasi gruplarda bölünmelerin bulunduğu, politik yönetim için gerekli yasal araçların eksik olduğu ve sivil siyasi yapının işlevsiz kaldığı ortamlarda gelişim göstermektedir. Politik boşluk ve kargaşa ortamı içerisinde ordunun merkezîyetçi rolüne başvurulması çeşitli toplumsal gruplar tarafından bir çıkış yolu olarak algılanmaktadır (Perlmutter, 1969, s. 382).

İktidar üzerindeki askerî güdüleri konu edinen sivil-asker ilişkileri yaklaşımları üç neden üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki ordunun sahip olduğu ayırt edici kurumsal niteliklerini vurgulamaktadır. Bu görüşe göre ordunun kurum olarak sahip olduğu kültürel özellikler ve kurumsal yürütülüş biçimi, askerlerin sivillerden ayırıcı değerleri geliştirmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. Pek çok uzman, yönetim uzmanlığı, hiyerarşiyi, itaati ve rasyonel zihin yapısıyla donatılmış askerin artık profesyonel olarak tanımlanacağını, askerî profesyonellik zihniyetinin de askerleri toplum değerlerinden uzaklaştıran önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde bir ayrışmanın siyasi tarafsızlığa değil siyaset üzerinde doğrudan ya da dolaylı arayışları teşvik ettiği savunulmaktadır (Finer, 1976, s. 12). Abrahamson (1972), askerî müdahaleyi ordunun örgütsel ve maddi kazanımlarını geliştirmek için bir tepki olarak yorumlamaktadır ve bu bağlamda “profesyonel” bir kimlik taşıyıcılar da, ordunun genel itibarıyla rasyonel bürokratik rollerini maksimize etme eğiliminde olan bir yapı

olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle askerî müdahaleler de muhtemel maliyetlerin ve risklerin hesaba katıldığı, belirli hedeflere ulaşma amacını güden bilinçli bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Askerî teşebbüslerin nereye ulaşacağı ve nasıl gelişeceği yine birtakım toplumsal parametrelere göre açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre müdahalenin nedeni ordunun kurumsal yapısı ya da değerlerinden ziyade ordudaki toplumsal yapının demografik ve kültürel değerlerinin bir neticesidir. Politik yapının eşitlik ilkesine dayandırıldığı, bireysel özgürlük ve çıkar alanlarının baskın olduğu toplumlarda askerî kadroların iktidar üzerindeki güdülerinin sınırlandırılacağı ve reddedileceği paylaşılmaktadır. Bu fikir temel olarak ordu güdülerinin, toplumsal yapı ve ordunun bir parçası olduğu sosyal güçler bağlamında şekillendiğini savunmaktadır (Astiz, 1969; Feit, 1973). Demokratik toplumlarda ordunun sivil değerlerini paylaşması arzu edilen hatta gerekli görülen bir durum olmasına rağmen gönüllü güce geçiş gibi ordunun askerî sisteminde gerçekleşen reformist değişimler bu bağı zayıflatmaktadır. Bu durumda askerler etnik, dini veya ideolojik değişkenlerde yakın durduğu sivil aidiyetlere karşı daha duyarlı bir görünüm sergileyebilmektedir. Son görüşe göre ordu toplumsal bir çıkar grubu olarak yorumlamakta ve askerî müdahalenin temel motivasyonunu askerlerin özerklik talepleriyle bağdaştırmaktadır. Savunmayla ilgili meselelerde askerî danışmanlığa muhtaç olan siviller; askerî doktrin belirlenişi, askerî eğitimin uygulanışı, personel atamaları ve savunma kaynaklarının dağıtımı gibi askerî liderlerin kendi sorumluluk alanı olarak değerlendirdiği birçok konu üzerinde askerî dirençle karşılaşmaktadır. Askerî müdahale nedenlerinden biri olarak rekabete vurgu yapan bu görüşe göre askerî çıkarlar ile taleplerin sivil otorite tarafından da paylaşımı, askerinin siyasi otorite üzerindeki iktidar hedeflerini engelleyecek bir etken olarak düşünülmektedir (Nordlinger, 1977, s. 63).

Askerî Sosyolojide Sivil-Asker İlişkileri

19. yüzyıl düşünürlerinden Alexis de Tocqueville “Amerika’da Demokrasi” eserinde ordu üzerine sosyal araştırmalar yapılması ve farklı kavramlarla da olsa çağdaş sivil-asker ilişkileri problematiğini gündeme getiren ilk isim olmuştur. Tocqueville analizinde toplumsal dönüşümü demokratikleşme süreciyle bağdaştırarak; liberal bir demokraside sivil-asker ilişkisinin nasıl düzenleneceğini araştırmıştır. Bu düzen arayışında Tocqueville, demokratik toplumlarda askere alma, askerlerin tutumları ve disiplin uygulamaları, subayların toplumsal kökenleri, ordunun denetimi ve savaş dönemlerinde siyasi otorite ile askerî otorite arası etkileşim biçimi incelemeleriyle sivil-asker ilişkileri tartışması altında yer alan birtakım konulara değinmiştir. Tocqueville silahlı kuvvetlerin toplumsal yapıdan dışlanamayacağını, orduların ait oldukları toplumu yansıttığını ve bu sebeple orduyla ilgili sorunların yalnızca kurum içi değil ülkenin genelinde aranması gerektiğini düşünmektedir. Daha sonra Janowitz tarafından da tekrarlanan askerlerin siyaset ve demokrasi konularında eğitilmesinin demokratik kontrolün bir aşaması olduğu düşüncesi, Tocqueville’e göre ordu ile toplum arasında ortak amaç ve öncelikleri

inşa ederken, askerlerin yönetim üzerindeki ihtiraslarını toplum görüşüyle dizginlemektedir (Tocqueville, 2019, s. 699-718).

Sivil-asker ilişkileri sosyolojik perspektifte Auguste Comte ve Herbert Spencer'a kadar uzanan, klasik sosyolojinin başat konularından gelişmiş endüstriyel toplumlar ile askerî güç kullanımı arasındaki *uyumsuzluk* üzerine tartışmalarda görünürlük kazanmıştır. 1980'li yıllarda bu tartışmalar Wolfgang Vogt'un (1983; 1986; 1988) katkılarıyla birlikte tekrar canlanarak; birbirine karşıt sivil ve askerî mantık kavramsallaştırmalarıyla idealize edilmiştir (Başpınar, 2018, s. 15). Max Weber ise, orduyu bir meslek ve bürokratik bir kurum olarak incelemiştir. Weber'in orduya yönelik analizlerinin arkasında fizikî ve zorlayıcı şiddet araçlarına sahip gücün kim tarafından denetleneceği meselesi yatmaktadır (Turner, 1999, s. 26). Weber için devlet, sınırları içerisinde şiddet araçlarının meşru kullanımını üzerinde bir otoriteye sahip olmalıdır. Bu nedenle orduyu devletin emrindeki en zorlayıcı güce sahip araç olarak çözümlemesinin merkezine yerleştirmiştir (Weber, 2006, s. 79-82). Alfred Vagts (1967) İkinci Dünya Savaşı öncesi yayınladığı "*Militarizm Tarihi*" [History of Militarism] eseriyle militarizmin tarihsel gelişim sürecini sunmuştur. Charles W. Mills, "*İktidar Seçkinleri*" eserinde askerî karar vericilerin siyasi belirleyiciliğine dikkat çekmektedir. Ona göre askerî hiyerarşinin en üst makamını temsil eden subay kadroları, iktidar yönetimindeki elit kesimin bir parçasıdır (Mills, 1956, s. 277). Daha sonra da Stanislav Andreski (1971) "*Ordu Kurumu ve Toplum*" [Military Organization and Society] eserinde silahlı kuvvetlerin toplumsal tabakalaşmaya etkisi ve toplumsal elitlerin konularının korunması arasındaki bağlantıyı ele almıştır (Kümmel, 2002, s. 64).

Rukavishnikov ve Pugh, (2003, s. 132) 20. yüzyılda; siyaset bilimcilerin, sosyologların ve sivil-asker ilişkileriyle ilgilenen diğer sosyal bilimler disiplinlerinin asker ve toplum arasındaki ilişkiyi sosyal bilimlerin ampirik ve kuramsal araçlarıyla ele alıp ulaştıkları sonuçların geçmiş literatür birikimlerinden daha doğru sonuçlar sunduğunu belirtmektedirler. Askerî sosyologlar sivil-asker ilişkileri konusunda, sivillerin ve askerlerin karşılıklı olarak davranışlarını, görüşlerini, değerlerini ve yaklaşımlarını anlamaya yönelik survey tipi çalışmalar yapma eğiliminde olmuşlardır (Feaver & Kohn, 2001; Janowitz, 1971; Manigart, 1992; Segal, 1975a, 1975b; Steinbrecher & Biehl, 2020). İlgili çalışmalarda, askerlerin ve sivillerin, dış politika ile güvenlik politikasına yaklaşımları, sivil-asker ilişkilerini nasıl gördükleri, askerlik mesleği ile kurum olarak silahlı kuvvetlere yönelik tutumları, askerî sisteme ilişkin görüşleri ele alınmıştır (Feaver & Kohn, 2001; Holsti, 1998/1999; Szayna ve ark., 2007). Bu değerlendirmeler neticesinde sivil-asker arasındaki ayrımın kaynakları, bu farklılıkların oturduğu tarihsel ve toplumsal zemin anketlerden edinilen bulgular doğrultusunda incelenmiştir. ABD'de 1930'lı yıllardan ve birtakım Avrupa ülkelerinde 1940'ların sonlarından itibaren askerî meselelere yönelik toplumsal görüşün toplanması ve ölçülmesi için anket kullanımı yerleşik bir araç olmuştur (Steinbrecher & Biehl,

2020, s. 190). Bu süreçte silahlı kuvvetler ve savunma bakanlıkları da düzenli olarak anketler yaptırmış ve sonuçlarını siyasi kararlar ve politika oluşturma süreçleri için kullanmışlardır (Kohr, 1989).

İkinci Dünya Savaşı boyunca kitlesel ve ulusal mobilazasyonun bir neticesi olarak savaş alanında ortaya çıkan, askerî moral, motivasyon ve askerî yaşama adaptasyon sorunları askerî sosyoloji için temel tartışma konularını oluşturmuştur. Bu süreçte ortaya konan çalışmaların temel amacı, askerî verimliliği artırmak üzere önerilerin geliştirilmesidir. Amerikan ordusunun karşılaştığı belirli sorun alanlarının çözümü odağında ölçüm araçlarının kullanıldığı, sosyal psikoloji eksenindeki bu çalışmalar genel itibarıyla sorun odaklı gelişmiştir (Başpınar, 2012a, s. 285).

Stouffer'ın "*The American Soldier*"¹ çalışması ordunun kurumsal ve toplumsal bileşenleri, personel ve birlik uyumu ve sosyal psikoloji alanlarında, sistematik şekilde sunulan bilimsel yöntemlere dayanarak yapılan askerî sosyolojinin öncü çalışmaları arasında yer almaktadır (Stouffer ve ark., 1949). *The American Soldier* eserini alanda önemli kılan temel neden orduyu ampirik verilerle inceleyen ilk klasik çalışma olmasıdır. Ordu ve asker unsurlarını kuramsal olarak sistematik bir şekilde tarihsel bağlama oturtan ilk çalışma Huntington'ın "*Soldiers and the State*" (1957) eseriyle yapılmıştır. Aynı konuya eğilmesiyle birlikte Huntington'dan farklı olarak Janowitz "*The Professional Soldier*" (1971) eserinde ampirik bulgularla birlikte analizini şekillendirmiş ve sivil-asker ilişkilerinin ölçüme dayalı konseptinin öncü ismi olmuştur. Bu çalışmalara ek olarak literatürde ampirik bulgulara dayalı tartışma geleneğinin devamı niteliğinde görülen Charles Moskos'un *The American Enlisted Man* (1970) eseri, Stouffer'ın çalışmasındaki konularla benzer bir yaklaşıma sahiptir. Moskos Vietnam Savaşına bir ordu muhabiri olarak katılarak gözlem ve görüşmelerde bulunmuştur. Çalışmasında da ordu içi araştırma verilerini, geniş boyutlu anket incelemelerini, hükümet raporlarını ve katılımcı gözlemlerle sonucu elde ettiği verileri kullanmıştır. Moskos ilgili çalışmada ordunun örgütsel yapısı, askerlerin orduya yönelik algı biçimleri, askerler arası ırksal ilişkileri, birlik duyguna dayalı motivasyon gelişimini, Amerikan toplumundaki Vietnam Savaşına yönelik muhalefeti, sivil ve askeri kuruma özgü belirli değer alanlarını işlemiştir (Moskos, 1970).

Askerî sosyolojinin kurucu ve temel metinleri olarak değerlendirilen bu çalışmalar bir yönüyle ordu ile asker unsurlarını tanımlama çabası gösterirken, bir diğer amacı

1 Çalışma dört cilt olarak yayınlanmakla birlikte ilk iki cilt doğrudan Amerikan ordusunu konu edinmektedir. İlk cildi *The American Soldier: Adjustment During Army Life* ismiyle, farklı toplumsal ortamlardan orduya katılan ve farklı tecrübelere sahip askerlerin bireysel adaptasyon durumları, ordu içerisindeki toplumsal devinin, askerlerin iş memnuniyet ve tatmin düzeyleri, toplumsal kontrol unsurları, liderlik, askerlerin savaş alanına uyum durumları ile toplumsal yapıda ırksal azınlık grubu Afrika kökenli askerler temalarına odaklanmıştır. İkinci cildi ise *The American Soldier: Combat and its Aftermath* ismiyle savaş öncesinde, sırasında ve sonrasındaki Askerlerin tutumları, savaşa motive oluş biçimleri, görev değişimleriyle birlikte meydana gelen sorunlar, ordu içerisinde doğrudan muharip pozisyonlarda görev almayan personele karşı tutumlar, hava kuvvetlerinde görev alan askerler, savaş muharrirleri ve savaş sürecindeki düşmanlıkların ortaya çıkardığı neticeler, ikinci cildin tematiğini oluşturmaktadır (Başpınar, 2012, s. 107-108).

sivil-asker ilişkilerini düzenleme arayışı göstermesidir. Askerî sosyoloji alanında sivil-asker ilişkilerini tanımlamak için iki kavram; sivil-asker ilişkileri (*civil-military relations*) ve silahlı güçler ve toplum (*armed forces and society*) kullanılmaktadır. Askerî sosyoloji bağlamında sivil-asker ilişkileri, ordunun sivil otorite ve devlet tarafından denetim süreçlerini kapsamakla birlikte, toplum ve devletin diğer kurumlarının ordu ile nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu da incelemektedir (Başpınar, 2012b, s. 130). Bu bağlamda askerî sosyolojide toplumsal tutumlara ve düşüncelere yönelik bulgular sivil-asker ilişkilerinin bir göstergesi olarak özel önem taşımaktadır. Toplumun orduya yönelik yüksek kabul değerleri, ordu ve sivil toplum arası yakın bir bağlantıya işaret ederken, ordu ve faaliyetlerine yönelik ilgisizlik, eleştiri ve hatta reddetme çerçevesindeki görüşler sivil-asker ilişkileri için bir krize işaret etmektedir. Buna göre toplum ve silahlı kuvvetler arasındaki ilişki kamuoyundan edinilen verilerle askerî sosyoloji araştırmalarının ana odağını teşkil etmektedir. Toplumsal yapının ordu üzerine düşüncelerinin ölçümüne ilişkin anket çalışmaları, askerî konular veya görevler hususundaki politik tercihler için toplumsal meşruiyet belirtisini sunmaktadır. Teorik perspektiften bakıldığında, toplumun silahlı kuvvetler ile güvenlik politikasına yönelik tutumları bir ülkenin stratejik kültürünün parçasını oluşturmaktadır. Güvenlik ve savunma konularında toplumsal yapıları ve belirleyicileri sosyal-psikolojik perspektiften inceleyen çalışmalar askerî sosyoloji çatısı altında temsil edilmektedir (Steinbrecher & Biehl, 2020, s. 191).

Sivil-asker mesafesi konusu da toplumsal göstergelerin askerî etkinlik ve ordunun denetimi bağlamında öneme sahip olduğu referansıyla askerî sosyoloji alanında gelişim gösteren bir tartışmadır. Sivil-asker mesafesinin ölçümüyle birlikte, ordunun işlevsel zorunluluklarını tanımlayan güvenlik vazifesi ulus adına etkin biçimde karşılanması ve ordu ile toplum arasındaki farklılıkların belirlenerek uyumlu sivil-asker ilişkileri arayışı için öngörülerin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Sivil-Asker Mesafesi

Sivil-asker ilişkileri konusuna yönelik tartışmalar ilkel dönemlere dayandırılmasına rağmen, modern anlamda literatür İkinci Dünya Savaşı öncesinde anti-militarist bir temayla işlenen çalışmalarla başlatılmıştır. Sivil-asker ilişkileri konusu, Amerikan literatüründe tartışılan ölçütlerin ve değişkenlerin diğer ülke araştırmacıları tarafından kendi ülkelerine yönelik uyarlamalarıyla yayılım gösteren bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, sivil-asker ilişkileri tartışmalarında Amerikan örneği, alanın teorik ve kavramsal gelişimi için bir çıkış noktasıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı politik ve askerî koşullar Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) daimi ve büyük bir orduya yönelik ihtiyacı zorunlu kılmıştır. Büyük ve daimi bir ordu varlığının Amerikan liberal değerlerine tehdit oluşturduğu düşüncesiyle şekillenen İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem sivil-asker ilişkileri literatürü için temel

tartışma, karşıt değerlere sahip siyasal ve sosyal alan ile ordu ilişkisinde uyumlu düzlemin ne olduğu sorusuna yanıt aramak olmuştur (Ekirch, 1956; Huntington, 1957; Kerwin, 1948; Lasswell, 1950). Feaver’a göre sivil-asker ilişkileri tartışması ile bu tartışmanın hangi yönde seyredeceğine en önemli katkı, bir siyaset bilimci olan Samuel P. Huntington tarafından *Soldiers and State* (1957) adlı eseriyle yapılmıştır (Feaver, 1996b, s. 158). Huntington’ın çalışmasından sonra sivil-asker ilişkileri tartışması sosyolojinin lehinde ve aleyhinde olmak üzere çeşitli konu başlıkları üzerinden gelişmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan Janowitz’in *Profesyonel Asker* (1960) adlı eseri, toplum ile silahlı kuvvetler arası ilişkiyi araştıran birçok takip çalışmasının da ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Vietnam Savaşı’nın Amerika’da yarattığı “travma” (Ricks, 1997) ve bunun neticesi olarak 1973’te kabul edilen gönüllü güce geçiş yasası [All-Volunteer Force] (AVF) ile birlikte sivil-asker ilişkileri tartışmasında kayda değer farklılıkları içeren ve geçmiş örüntüleri zorlayan yeni bir literatür dalgası ortaya çıkmıştır. Bu dönem sivil-asker ilişkileri analizlerinde; askerî kültür ile toplum değerleri arasındaki gerilimi, ordudaki demografik temsil eşitsizliği, politika oluşturma süreçlerindeki ayrılıkları ve askerî faaliyetlere yönelik karşılıklı görüşleri ampirik bulgularla değerlendiren sivil-asker mesafesi [civil-military gap] tartışması ağırlık kazanmıştır. Vietnam Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönem ile birlikte Amerikan sivil-asker ilişkilerinde hâkim akademik eleştiri, ordunun hizmet etmekle yükümlü olduğu toplum değerleri ve demografik yapısına yabancılaştığı; kendi politik kazanımları için siyasi tarafsızlığı terk ettiği; politik karar süreçlerinde giderek egemen ve gayrimeşru bir rol üstlendiği noktasında yoğunlaşmaktadır (Bacevich & Kohn, 1997; Collins, 1998; Kohn, 1994; Maynes, 1998; Ricks, 1997; Snider & Carlton-Carew, 1995; Tarr & Roman 1998). Bu yaklaşım; siyasi süreçlerde tarafsız, apolitik tutum içerisindeki ordu idealine karşıtlık içerisindedir. Ordu bu düzlemde, sivil kontrol ilkesine aykırı şekilde “kendi perspektifini dayatmak” amacıyla özgürce faaliyetlerini sürdürmektedir (Kohn, 2002, s. 1). Bu endişeler genel olarak orduya yönelik “kaygı verici”, “yabancılaşmış” ve “kontrolden çıkmış” ibareleri kullanılarak açıklanmaktadır (Cohn, 1999, s. 2; Feaver & Kohn, 2001, s. 1; Holsti; 1998/1999; Kohn, 2002; Ricks, 1997; Segal ve ark., 1978).

Sivil-asker mesafesi kavramı, ordunun profesyonel kadrosunu oluşturan subaylar/ astsubaylar ve toplumu belirli düzeylerde birbirinden ayırıştıran alanları tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Askerlerin toplumdan farklılık ya da benzerlik alanlarını araştırmının yanı sıra, askerî ve siyasi liderleri birbirinden ayıran ve ulusal güvenlik değerlendirmelerinde sorunlara sebep olan dinamikler ve sivil-asker ilişkisini olumsuz şekilde tehdit eden potansiyel bir kültürün (tutumlar, görüşler, değerler) varlığı da tartışma kapsamında incelenen konulardandır (Rahbek-Clemmensen ve ark., 2012). Sivil-asker mesafesi tartışması, bir yandan “askerî etkinlik dâhil olmak üzere toplumun, silahlı kuvvetlerin rolü, misyonu, yapısı ve kültürü üzerindeki etkileri” ile diğer yandan

“silahlı kuvvetlerin toplum adına savaşan bir örgüt olarak davranışlarının, toplumdaki itibarı ve meşruiyeti açısından sonuçlarını göstermektedir” (Dandeker, 2001, s. 4). Bu sonuçlara ulaşmak için dört soru takip edilir: Ordu ve toplum arasında bir mesafe var mı? Varsa etkenleri nelerdir? Bu etkenler sivil kontrolü ve askerî etkinliği ne ölçüde etkiler? (Feaver & Kohn, 2001).

Silahlı kuvvetler sosyal yapının kurumsal bir parçası olmasına rağmen sahip olduğu bürokratik nitelik ve uzmanlık gerektiren vazifesi nedeniyle geniş boyutlarda toplumsal yapıdan farklılaşan/izole olan bir oluşumdur. Bernard Boëne bu durumu *askerî biriciklik* olarak tanımlar. Ordu ne kadar biriciktir ya da olmalıdır? (Boëne, 1990, s. 3). Sivil-asker ilişkileri tartışması altında bu sorunun cevabı silahlı kuvvetlerin işini yapması ve demokratik denetimi için belirli ölçüde ayrı kalması; farklı bir örgütsel yapı, kültür veya değerler sistemi geliştirmesinin gerekliliğini savunanlar ile ordu ve askerinin toplumun bir parçası olduğu gerekçesiyle ayrıştırılmayacağını paylaşanlar arasında ikiye bölünmüştür (Dandeker, 2000, s. 29).

Ordunun personelinden talep ettiği örgütsel ritüeller ve prosedürler kuralların ilk konulduğu ortak bir askerî eğitimden türetilmiştir. Askerî eğitim, askere öldürmek, kendini geniş toplum kesimleri adına feda etme bilincini ve daha genel anlamda askerî zihin yapısını aktarmaktadır. Bu aktarım bireysel kimlikler üzerinde yıkıcı bir deneyimdir. Askerî eğitim sosyal kontrolü zayıflatırken bireyin geçmiş deneyimleri, tecrübeleri ve inançları askerî örgüte uyumlu değerlerle değiştirilmektedir. Bu süreç askerî sosyalizasyon olarak adlandırılan her askerinin sosyalleştiği; yaşadığı ve aynı zamanda da görevini sürdürdüğü mekâna katılımıyla başka bir ifadeyle orduya özgün etkileşimin kurulduğu alanlarda pekiştirilmektedir (Howard & Wilson, 1946, s. 371-375). Szayna ve arkadaşları (2007, s. 68) bu kültür inşa sürecini askerî eğitiminde önüne çekerek bireyin askerî kariyer elde etme isteğinin ilk ortaya çıktığı süreçten başlatmaktadır. Kişisel seçim hali olarak adlandırılan bu durum, askerî kariyer hedefinin belirlenmesini veya meslek olarak askerliği tercih edilmesini kişinin askerlik mesleğinin gerekli kıldığı davranışları ve değerleri sosyo-demografik, siyasi ve kültürel bağlılıklarıyla özdeşleştirmesinin bir sonucu olarak görmektedir. Askere alma sisteminde gönüllülük ilkesine geçişle anlam kazanan kişisel seçim hali Szayna'ya göre “benzer fikirli kişileri bir araya toplarken, sosyalizasyon süreci de bu kişisel seçim eğilimine yoğunluk kazandırmaktadır.”

Zorunlu askerlik hizmeti askerî tecrübelerin geniş toplumsal kesimler tarafından paylaşımını, çeşitli toplumsal kademelerden sivillerin görüşleri ve tutumlarının da silahlı kuvvetlerde eşit biçimde temsil edilmesi fırsatını yarattığı için sivil-asker mesafesini dengeleyici bir işlev görmüştür. Gönüllü güce geçiş bu teması ve deneyimi yok ederken, sivil-asker ilişkilerinin kültürel boyutlarını da değiştirmektedir. Gönüllülük ilkesinin sivil-asker mesafesini üzerindeki derinleştirici etkisini gösteren dört kaynak

vardır: (1) personel temininin sınırlı bir toplum havuzundan karşılanmasıyla savunma yükünün belirli görüşler etrafında toplanan bir toplumsal alt grup tarafından üstlenilmesi ve bu nedenle (2) ordunun tarafgir eğilimlerinin artması, (3) askerî tecrübe eksikliğinden kaynaklı sivil bir cehalet, (4) askerler arasında ordu değerlerinin toplum için yegâne olduğu inancıyla sivil değerlere karşı artan bir duyarsızlık/hoşgörüsüzlük (Binkin, 1993; Fox, 1961; Ginsburgh, 1964; Ricks, 1997).

Savaşlarda ve askerî görevlerde yer alan askerler üzerine yapılan çalışmalarda askerlerin motivasyonlarının ve meşruiyetlerinin önemli bir bölümünü toplum desteğinden aldığı gösterilmektedir (Moskos, 1970). Bu durum, askerlerin vazifelerinin sosyal kabule dayandığı takdirde, kendilerine verilen görevlerle daha yakından özdeşleştikleri anlamına gelmektedir. Genel olarak silahlı kuvvetler ile toplum arasındaki bu bağ motivasyonel faydanın da ötesine geçmektedir (Steinbrecher & Biehl, 2020, s. 190–192). Feaver ve Kohn (2001) mesafe düzeyinin endişe verici bir noktaya varmasıyla karşılaşılması muhtemel sonuçları sıralamaktadır: (1) işveren olarak orduya karşı *ilgisizlik*, (2) savunma planlarında ve kaynakların tahsis edilmesinde *uzlaşmazlık*, (3) siyasi kararlara -ve karar vericilere- karşı *itaatsizlik*, (4) operasyonlara yönelik artan kamusal tepkiler, (5) güvenlik politikası oluşumunda çatışmalar.

Sivil-Asker mesafesinde kuramsal yaklaşımlar: Sivil-asker mesafesi tartışması 1950’lerde ve 1960’larda Huntington ile Janowitz’in sivil-asker ilişkileri sorunsalına verdikleri kuramsal yanıtlar etrafında şekillenmiştir. Huntington, askerî kurumların biçimlenmesinde iki gücün önemini vurgulamaktadır. Bunlardan ilki ulusal güvenlik gereksinimlerinden kaynaklanan, büyük oranda muhafazakâr fikirleri içeren işlevsel zorunluluktur. İkincisi ise, çoğunlukla liberal görünümlü baskın toplumsal ideolojik ve kurumlara dayalı toplumsal zorunluluktur. Bu kapsamda Huntington; siyaseten tarafsız, politik süreçlerden izole edilmiş tam anlamıyla savaş kazanmaya odaklı profesyonel askerlerden oluşan bir ordu önermektedir. Bu doğrultuda askerî etkinlik ve ordu işlevselliğini korumak için silahlı kuvvetler ve toplum değerleriyle, sivil ve askerî etki alanları arasının mutlak ayrılmaktadır (Snider & Carlton-Carew, 1995, s. 3-4). Huntington için ordu fedakârlık, kolektivist, hiyerarşi, komuta ve itaat, cesaret, onur, vatanseverlik ve muhafazakârlık gibi değerlerle tanımlanmaktadır. Bunlar Amerikan toplumunda gözlemlendiği bireysellik, eşitlik ve liberal toplumsal ilkelerle gerilim içerisindedir. Huntington çalışmasında toplumsal parametreleri problemliler olarak yorumlamış; orduya yönelik yaklaşımını kötümser bir çerçevede değerlendirmiş ve Amerikan milli güvenliğine yönelik öngörüsünü de ümitsiz olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle *“askerî güvenlik talepleri ile Amerikan liberal değerleri arasındaki gerginlik, uzun vadede ya güvenlik tehdidinin ya da liberal değerlerin zayıflamasıyla ortadan kalkacaktır”* şeklinde bir önermeyle sivil-asker ilişkileri uyumuna işaret etmiştir (Huntington, 1957, s. 456). Ona göre toplumsal eğilimlerin silahlı kuvvetlerde yayılması; askerî işlevselliği tanımlayan operasyon ve savunmaya hazır olma, savaş yapma gücü ve ulusal güvenlik üzerindeki

askerî etkinliği aşındırmaktadır. Bu nedenle çeşitli pek çok ismin yanı sıra “objektif kuram”, “siyaset bilimi kuramı” veya “liberal kuram” olarak adlandırılan Huntington’ın yaklaşımının kalbinde siyasi süreçlerde tarafsızlığı temsil eden profesyonel askerî² önemini oldukça açık bir şekilde vurgulamıştır. Huntington’ın denetim modeli nihai olarak politik ve askerî süreçleri ayırıştırarak askerî profesyonelliği maksimize etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, askerî sorumluluk alanı, operasyon hedefi, kapsamı ve yürütülüşüyle sınırlanmaktadır. Siyasi liderler bu alana müdahil olmazken, ordu karar vericileri de politikayı etkilemeyecektir (Born, 2003, s. 155). Huntington’ın yaklaşımı, Amerikan’ın Soğuk Savaş yıllarında talep ettiği ulusal güvenliğin işlevsel mecburiyetini yerine getirirken, askerî gücü politikacılar, politik süreçleri de askerî güçten koruyan ve her iki güç arasında denge arayışında bulunan bir sivil-asker ilişkileri modeli olarak değerlendirilebilmektedir (Huntington, 1957, s. 2–3, 84).

Huntington’ın aksine Janowitz; subayların sivil toplumdaki ayrıştırılmasını, farklı bir yapı oluşturmasını reddederek, sivil ve askerî alanlar arası ayrışmayı hem gereksiz hem de imkânsız görmektedir (Caforio, 2006, s. 17-18). Janowitz’e göre bunun ilk nedeni, II. Dünya Savaşı sonrası nükleer çağda uluslararası bağlamın, siyasal-toplumsal süreçlerden daha fazla etkilenmesi; sivil ve askerî çıkarlara ek olarak etki alanlarının birbirine nüfuz edecek şekilde değişmesidir. Ordunun iktidar ve eylem alanının giderek toplumsal alanla iç içe geçmesi askerî otonomide önemli değişimler yaratarak, ordunun iç güvenliğin bir unsuru olarak *jandarmavari* tarzda iş yapmasını gerekli kılmıştır (Janowitz, 1971, s. 20). Ayrıca Janowitz, özellikle de barış koruma ve barışı inşa etme gibi askerî operasyonların yürütülüşünde, askerî karar vericilerin askerî kararları politik çıkarımlar doğrultusunda almak zorunda kaldığını ifade etmektedir. Böylece ordu doğrudan siyaset alanına etki etmese de politik talepler ve devletin kendisiyle güçlü bir etkileşim kurmaktadır. Netice itibarıyla Janowitz’e ordu, toplum yapısı ve onun değerleriyle bütünleşik, siyasi perspektifi sürdüren bir “*emniyet gücüne*” [constabulary force] dönüşmüştür. (Janowitz, 1971’den akt., Snider & Carlton-Carew, 1995, s. 4). Janowitz’e göre ikinci neden, personel değişimi aracılığıyla (orduya katılan yeni askerler ve ordudan ayrılan emekli askerler) silahlı kuvvetler ve toplum arasında dinamik bir ilişkinin bulunmasıdır. Orduya yeni katılan askerler görüşlerini, inançlarını ve değerlerini orduya taşımaktadır. Aile üyeleri, sosyal gruplar ve çeşitli sosyal alanlarda kurulan etkileşim askerî deneyimin sivil çevrelere aktarımını sağlamaktadır. Ayrıca Janowitz’e göre askerî alanın tecrit edilme girişimi herhangi bir örgüt gibi ordunun da sosyal meşruiyet ve desteğe bağlı olması nedeniyle hatalı bir teşebbüstür. Toplumdan ayrılan silahlı kuvvetler gerek duyduğu toplumsal kabulü tehlikeye atarak itibar ve anlam kaybına neden olacaktır (Janowitz, 1971; Steinbrecher & Biehl, 2020, s. 191).

2 Askerî profesyonel şu beş meslekî etik çerçevede tanımlanmaktadır: (1) askerî becerilerin ve işlevlerin gelişimine odaklanmış ömür boyu sürdürülecek bir özveri. (2) Politik aktivitelere karşı tarafsızlık (3) Askerlik mesleğiyle ilişkili olmayan tüm teknik ve kariyer alanlarında yönelik ilgisizlik. (4) Sivil üstünlüğe koşulsuz itaat. (5) Tanınmış/kabul edilmiş tek otoriteye bağlılık (Huntington, 1957).

Janowitz de ordunun denetimi problemini çözümlenmesinde Huntington'ın tanımladığı askerî profesyonellik fikrine vurgu yapmasına rağmen ordunun kaçınılmaz şekilde politikleşmesini de kabul etmiştir. Janowitz'e göre bir subayın sivil kontrole gönüllü tabiiyetinde "kendisinin kabul ettiği profesyonel standartlar"ın yanı sıra "sivil değerlerle anlamlı bir bütünlük" sağlaması önemli bir etkidir (Janowitz, 1971, s. 420'den akt., Kümmel, 2002, s. 65). Bu bağlamda ordu, toplumsal tarafa doğru yaklaşmakta, toplumun genel kabul gördüğü değerleri içselleştirmektedir. Askerî karar vericilerin siyasi hedeflere inanması suretiyle de demokratik kontrol sağlanacaktır (Born, 2003, s. 156–157)

Rebecca Schiff'in Mutabakat Kuramı [concordance theory] adını verdiği alternatif yaklaşımı siviller ve askerler arası yüksek düzeyli bütünleşmeyi sivil-asker ilişkilerinin bir yönü olarak görmekte ve Janowitz'in "birbirine nüfuz etme" yaklaşımını desteklemektedir. Mutabakat kuramı, her ulusun tarihsel ve kültürel çözümlenmeleriyle birlikte kendine has bir sivil-asker ilişkileri geliştirdiğini göz önüne alarak, etkileşim süreçlerinde farklı örüntülerin var olabileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda Schiff sivil-asker ilişkileri dinamiklerini anlamlandırmak için kültürel, geleneksel ve tarihsel göstergeleri de analizine işlemiştir. Schiff, askerî karar vericiler, siyasi otorite ve toplumun üzerinde uzlaşacağı veya bütünleşme sağlayacağı sivil-asker ilişki biçimlerinin oluştuğu çeşitli koşulları şu şekilde açıklamaktadır: (1) Askerî kadroların demografik aidiyetleri, (2) siyasi karar aşamaları, (3) askere alınma sistemi ve (4) askerî kültür. Sivil-asker ilişkileri de üç aktörün bu dört ölçüt üzerindeki mutabakat/uyum düzeyine bağlı şekillenecektir (Schiff, 1995; 2008; 2012).

Moskos tarafından öne çıkarılan Kurum/Meslek [Institutional/Occupational] modeli, Huntington ile Janowitz'in modelleri arasında köprü olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşe göre ordu bünyesinde hem sivil hem de geleneksel/kurumsal askerî profesyonellik unsurları belirli düzeylerde bulunmaktadır. Vietnam Savaşı sonrası Amerikan sivil-asker ilişkileri genel havasının yansıtıldığı model, askerlik mesleğinin yapısında meydana gelen rol genişlemesiyle birlikte yeni tanımlamaları gündeme taşımıştır. Ulusal ve uluslararası siyasi yapıların değiştiğini gerekçesiyle ordu rol tanımını siyasete kadar genişleten Moskos yeni dönemde ulusal ve uluslararası alanda kurulacak etkinlikte askerî yönünde olması gerektiği düşüncesinden hareket etmektedir. Moskos'a göre zorunlu askerî hizmet sonrasında ordu hizmeti değer yönelimli (kurumsal) bir meslekten, ekonomik getiri odaklı bir işe doğru kaymaktadır. Janowitz'in kurum kültürlerinin toplum kültürel yapısı ve kendi iç dinamikleri etkisinden bağımsız olamayacağı görüşü Moskos tarafından da kabul görmekte birlikte sivil-asker ilişkilerini üçlü bir şema üzerinden gözlemlemeyi önermektedir. İlkinde, askerî işlevini yetersiz ve etkisiz kılma riskiyle ordu sivilleşmekte, kurumsal yapısını tamamen meslekî usullere dayandırmaktadır. İkincisinde ordu tamamen geleneksel "kurumsal" değerlerini korumaya çalışmakta, toplum kültüründen radikal ayrılığı devam ettirdiği bir anlayış

kurmaktadır. Son model ise ikisinin bir sentezini sunmaktadır. Böylece kayda değer farklılıklar olduğu kabulünden hareketle askerî kuruma özgü işleyişin sağlanabilmesi için kurumsal iç dinamiklerdeki birtakım alanların sivil değerlerden ayrıştırılması ve muhafaza edilmesinin gerekliliği önerilmektedir (Moskos, 1973; Nuciari, 2006).

Sivil-asker mesafesinin boyutları: Sivil-asker mesafesinin doğasına ilişkin herhangi bir sonuç değerlendirmesi araştırmanın hangi “mesafe” kavramsallaştırmasına odaklandığına bağlıdır. Tartışmanın literatürde yerleşik ve yoğun bir görünüm kazanmasına dayanarak Rahbek Clemmensen ve ark. (2012) sivil-asker mesafesi üzerine yapılan araştırmalarda ortaya çıkan dört farklı boyutu tanımlamaktadır: (1) kültürel; (2) demografik; (3) politik tercihler; ve (4) kurumsal.

Tablo 1

Sivil-Asker Mesafesinin Dört Boyutu (Rahbek-Clemmensen ve ark., 2012, s. 673'ten çeviri)

Mesafe Boyutu	Kültürel Mesafe	Demografik Mesafe	Politik Tercihlerde Mesafe	Kurumsal Mesafe
Tanımlar	Ordu ve toplum arasında değer farklılıkları	Askerî ve sivil yapısındaki farklılıklar	Askerî ve sivil karar vericilerin izlediği politika hedeflerindeki farklılıklar	Sivil ve askerî kurum arasındaki farklılıklar
Değişkenler	Karşılıklı algılar, sosyalleşme süreçleri, örgütsel bağlılıklar	Coğrafi köken, siyasi aidiyet, etnisite, sosyo-ekonomik ve aile geçmişi	İfade edilen politika tercihleri, rasyonel kazanç farklılıkları, tarihsel ve köklü tercihler	İşlevsel farklılıklar, kurumsal kimlikler, efsaneler ve önyargılar

Kültürel mesafe boyutu profesyonel askerlikle bağlantılı olarak asker ve sivil değerlerindeki kaçınılmaz farklılıkların sonucu olarak kabul edildiği için bir krizden çok sivil-asker ilişkilerine tehdit oluşturan, süregelen bir yönetim zorluğu olarak görülmektedir. Sivil-asker ilişkileri için bu tehditler: (1) askerî topluma yabancılaşmasıyla birlikte sivil değerlere karşı artan bir hoşnutsuzluk ve bu doğrultuda, korumakla mükellef olduğu toplum değerlerine karşı savunma özverisinin yitirilmesi, (2) ordu yetenek, kapasitesi ve kültürüne bilgisiz sivil siyasi seçkinlerin artmasıyla uygun olmayan kararlarla ordu potansiyelinin yanlış değerlendirilmesi olarak görülmektedir (Dunlap, 1993; Fox, 1961; Ginsburgh, 1964; Huntington, 1957). Birtakım araştırmacılar da sivil otoritede artan deneyim eksikliğine bağlı olarak askerî kararlara daha fazla bağımlı kılınacağını nihayetinde de sivil denetim işleyişini tamamen yıkmasa da zorlaştıracığını düşünmektedir. (Fordham, 2001, s. 343).

Demografik mesafe askerlerin cinsiyet, coğrafi köken, siyasi tercihleri vb. değişkenlerde topluma ne kadar uyum sağladığı veya uzaklaştığına odaklanmaktadır (Rahbek Clemmensen ve ark., 2012, s. 672). Çoğunlukla kaygılar işe alım süreçlerine ek olarak siyasi kararlara terfi ve atamalarda askerler arasında orantısız şekilde bir

toplumsal sınıfa vurgu yapılmasının birlik uyumunu zedeleyeceği; ordunun manipüle edilerek siyasi arayışlarını teşvik edeceği etrafında toplanmıştır (Baskir & Strauss, 1978; Kohn, 1974). Demokratikleşme yönünde atılan adımlarla vatandaşlık haklarının bir sonucu olarak askerlik hizmetinin daha önceleri dışlanmış gruplar için genişletilmesi ve bu yönde ulusların ordularında meydana gelen değişimler ile demografik mesafe boyutu arasında bir bağ vardır (Başpınar, 2018, s. 94). Özellikle cinsiyet ve ırksal temelli azınlık statüsüne sahip kesimlerin orduda ne ölçüde temsil edildiği, hangi görev alanlarında yoğunlaştığı demografik mesafe altında tartışılmaktadır (Kier, 1999; Rahbek-Clemmensen ve ark., 2012).

Politika tercihlerindeki mesafe çalışmaları, toplum ve ordu arasındaki farklılığı aramaktan ziyade, sivil ve askerî seçkinler arasındaki ayrılıklara değinmektedir. Bu nedenle çalışmalar mesafe olup olmadığını belirtmekten öte askerî politikada hâkim gücün hangi tarafta olduğunu saptamaya çalışmaktadır. Politik tercihlerde genişleyen bir sivil-asker mesafesi iddiası askerî gücün ne zaman (ulus ya da ittifakların savunulması ya da sınır ötesi düşmanlıklara karşı mücadele vb.) nasıl (doğrudan fiziki güç kullanımı/caydırıcı veya tek taraflı/çok taraflı vb.) ve ne şekilde (politikanın devamı/destekçisi ya da belirleyicisi vb.) uygulanacağına dair anlaşmazlıklara dayanmaktadır (Holsti, 1998/1999; Feaver & Gelpi, 2002; Rahbek-Clemmensen, 2012, s. 673; Ricks, 1997; Shields, 2006).

Kurumsal mesafe olarak adlandırılan dördüncü mesafe türü medya, mahkemeler ve eğitim sistemi gibi sivil kurumlar ve ordu arasındaki ilişki alanlarında, etkileşimin uyum ya da çatışma olarak karakterize edilmesine bağlanmıştır. Örneğin birtakım çalışmalarda Amerika'daki eğitim birimlerinde Junior Reserve Officers Training Corps (JROTC) programlarının artan varlığına dikkat çekilirken, programların bazı öğretmenler, öğrenciler ve yöneticiler tarafından düzenlenen anti-militarist protestolarla karşılaşmasına vurgu yapılmıştır. Bir diğer örnek olarak, Amerika'daki sol referanslı siyasi görüşler 11 Eylül saldırıları sonrası medyanın giderek militarize olduğunu öne sürerken, karşıt sağ siyasal akımını destekleyenler medyanın Irak'taki askerlere verdiği desteği sorgulamıştır. Kurumsal mesafenin boyutu ve büyüklüğü ordunun ilişki kurduğu kurumlarla ilgili sorularda kendisini göstermektedir (Bateman, 2008; Eisman, 2003; Rahbek-Clemmensen, 2012, s. 673–674).

Sivil-asker mesafesi nasıl ele alınmıştır? Soğuk Savaş Dönemi'nin Amerikan sivil-asker ilişkilerinde yarattığı birliktelik ve uyuma karşı Vietnam Savaşı ve sonuçları, sivil ve asker arasındaki şüpheliği artırarak kültürel mesafeye neden olduğu düşünülmektedir (Kohn, 1974). Amerikan sivil-asker ilişkilerindeki güvensizlik Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte biraz daha derinleşmiştir. Richard Kohn (2002), bu dönemdeki sivil-asker ilişkileri durumunu “Amerikan'ın barış dönemlerinde hiç olmadığı kadar düşük bir seviyede” şeklinde tanımlamıştır. Bunun nedeni 1990'lı yıllarda ABD

Başkanının verdiği nihai kararlarda ordu karar vericilerinin Anayasada belirtilen ilkelerle uyumlu hareket ettikleri, Başkan kararını verdikten sonra bu kararı takip ettikleri beklentisinin ya da uygulamasının aşındığına yönelik örneklerin çoğalmasındır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden kısa bir süre sonra göreve başlayan Clinton yönetimi ordunun Soğuk Savaş sonrası koşullarına göre yeniden yapılandırılma sorunuyla karşılaşmıştır. Askerî birliklerin konuşlandırılması, barış operasyonlarının önem kazanmasına bağlı orduya yeni normların yüklenmesi, cinsiyet meseleleri, modernizasyon için bütçe belirleme, kışla kapatma ya da kuvvet yapısının yeniden düzenlenmesi ve bir dizi diğer askerî politika tercihleri askerlerin muhalefeti nedeniyle geçersiz kılınmış ya da yumuşatılarak uygulanabilmiştir. Değişimlere karşı askerî dirençlere ek hali hazırda zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılmasıyla oluşan temas ve deneyim eksikliğinin varlığı, Amerika’da demografik mesafeyi artırmakla kalmamış devlet kademelerinde karar verme aşamasında görev alan ancak askerî tecrübeden yoksun sivil liderlerle askerlerin politik tercihleri arasında gerilim riskini kuvvetlendirmiştir (Desch, 1996; Sarkesian ve ark., 1995). Bu yöndeki kaygılar Genel Kurmay Başkanı olarak Colin Powell’ın 1992’de Bosna’daki Amerikan güçleri varlığına muhalefet ettiği çeşitli mahfillerdeki yazılarında yine Powell’ın 1993’te Naval Academy açılışında Bill Clinton’ın askerlik hizmetinin homoseksüelleri de içerecek şekilde genişletme çabasını açıkça eleştirmesinde ve 1997’de Savunma Bakanı William Cohen’in Yale Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada, politikacıları ve toplumu ordu görevlerini kavramamakla suçlamasında görünürlük kazanarak akademik girişimleri hızlandırmıştır (Snider & Carlton-Carew, 1995, s. 1–2).

1990’lı yıllarda Amerikan sivil-asker ilişkilerini etkileyen ve mesafenin artan varlığına işaret eden Janowitz’in takipçileri sistem sorunlarını şu şekilde nitelendirilmiştir: (1) Tamamen gönüllü güce geçişle ABD Ordusundaki karar vericiler tarihin diğer zamanlarına kıyasla sivil liderlikten ve toplum değerlerinden daha fazla yabancılaşmış, ordu sivil denetime karşı daha fazla dirençli bir hâle gelmiştir. (2) ABD Ordusu siyasileşerek partizan eğilimlerini güçlendirmiş ve siyasi tarafsızlık ilkesini terk etmiştir. (3) Amerikan askerî değerleri ve toplum değerleri birbirinden uzaklaşmıştır. (4) Rütbeliler arasında sivil siyasi otoriteye karşı çıkma ve direnme, tavsiyelerine kulak vermeme haklarının olduğu inancı yayılmaya başlamıştır (Dunlap, 1994; Kohn, 1994, 2002; Luttwak, 1994; Owens, 2008; Weigley, 1993).

Thomas E. Ricks’e göre (1997) ABD sivil-asker ilişkilerinin Soğuk Savaş Sonrası dönemde gerilimlere açık olmakla birlikte, yasal temelde belirlenen dengeler üzerinden yürüdüğünü ancak askerlerin sivil değerlere karşı hoşgörüsüz tavırları, Amerikan siyasi elitlerinin askerî konulardaki bilgisizliği ve Amerikan askeri tanımının Cumhuriyetçi Parti destekçisi, muhafazakâr, beyaz ve erkek olmanın bir parçası haline gelmesi sivil-asker mesafesini giderek kaygı verici bir noktaya sürüklemiştir (Rahbek Clemmensen, 2012, s. 672; Ricks 1997). Mesafenin derinleştiği görüşünü paylaşanlar siyasetteki asker etkisinin genişlemesinden ve Amerikan toplum değerlerini hor görüp sivil

demokratik denetime tepkisiz bir ordu ihtimalinden endişe etmişlerdir. Bu çizgide olan çalışmaların çoğu krizin akut olmadığını “bir lenfoma ya da termit istilası gibi sessiz ve yıkıcı olduğu” görüşündedir (Owens, 2008).

Huntington’ın görüşlerini takip edenler sivil-asker mesafesinin Amerikan sivil-asker ilişkileri için yıkıcı bir gösterge olduğu iddialarına dört şekilde cevap vermektedir: (1) Sivil kültür özellikle de cinsiyet ve disiplin hususlarında geleneksel Amerikan değerlerinden uzaklaşmıştır ve bu nedenle toplumsal yakınlaşma fikri orduyu işlevsel kılan değerlerinden uzaklaştırıcaktır. (2) Sivil karar vericiler askerî konularda bilgisizdir ve askerlerin savaşıma yeteneğini yok etme pahasına da olsa orduya sivil değerleri aktarımında isteklidir (3) Profesyonel askerî etik Amerikan askeri tarafından uzun yıllardır içselleştirildiği için sivil kontrolün aşınacağı iddiası geçersizdir. (4) Sivil ve askerî karar vericiler arasındaki herhangi bir mesafe toplumun orduya olan desteği ve güveni yüksek olduğu için önemsizdir (Ginsburgh, 1964; Huntington, 1957).

Soğuk Savaş sonrası sivil-asker mesafesi konusunu gündeme getiren ilk isim Ricks (1997) Amerikan askerinin toplumu temsil eğiliminin zayıflamasının muhtemel ve tehlikeli sonucu olarak ordunun hizmet ettiği kişilere karşı sorumlu olamayacak kadar büyük, yarı-özerk bir yapıya dönüşmesi potansiyelinden kaygılanmaktadır. Ricks argümanını sivil toplum, ordu ve güvenlik koşullarında gözlemlediği üç değişimle desteklemektedir: (1) ordudaki gönüllü güce geçişle artan sivil değerlerden kopma, (2) sivil toplumda askerî değerlere ters düşen liberal değerlere artan vurgu ve son olarak (3) uluslararası güvenlik ortamındaki değişimlerin neticesi olarak barış dönemlerinden daha büyük, kalıcı bir orduyla karşılaşılmasına ve böylece siviller tarafından tehdit doğasının yeniden yorumlanmasıyla askerî gücün politik süreçlerde aktör olarak sivrilme potansiyelidir. Ona göre bu değişimler askerî kültür ve sivil kültür arasındaki yön farkını, sivil-asker ilişkileri doğasını (ve dolayısıyla ordunun sivil denetime ilişkin anayasal zorunluluklarını), ordunun personel kazanma yeteneğini etkilemekte kalmayıp aynı zamanda savunma bütçe aktarımı ya da kayıp riski taşıyan askerî operasyonlara karşı toplumsal desteği zedeleyen bir çatışma üretmektedir (Ricks, 1997).

Peter Feaver ve Richard Kohn’un da belirttiği üzere Ricks’in sunduğu argümanlarda eksik olan tek şey konuyla ilgili ampirik kanıtlardır. Bu eksiklik Feaver ve Kohn editörlüğünde *Triangle Institute for Security Studies* (TISS) desteğiyle hazırlanan projeye giderilmiştir. Projede demografik dağılım, dış politika, savunma politikası, sivil-asker ilişkileri ve temel kültürel değerler dâhil olmak üzere mesafenin tüm yönleri üzerinde güçlü ve kapsamlı bir analiz geliştirilmiştir. Çalışma askerler ve siviller arasındaki tutumlar, görüşler, değerler ve deneyimlerdeki mesafesinin niteliği; mesafeyi etkileyen faktörleri; mesafenin askerî etkinlik ve sivil-asker işbirliği için önemini ve nasıl etki gösterdiğini diğer tarihsel, sosyolojik ve yorumlayıcı verilerle bütünleştirmiştir. Bunlar arasında 1976-1996 yılları arası sivil ve askerî liderler arasındaki politik tercih farklılıkları eğilimine odaklanan

“*Foreign Policy Leadership Project 1976-1996*” (FPLP) projesi de yer almaktadır (Holsti, 1998/1999). Çalışma 1976-1996 yılları aralığında karar vericilerin değişim gösteren siyasi parti destekleri, dış politika ve savunma politikası tercihleri ile ideolojik konumları; ordunun uluslararası politikada işlevi/hükümet harcamaları/dış politikanın askerî ya da uluslararası ittifaklara dayandırılması değişkenleri üzerinden politik mesafeye odaklanmaktadır. Bu çalışmanın bulguları Amerikan askerlerinin giderek politik tarafgir olduğu ve aynı zamanda karşılaştırılabilir liderlik pozisyonlarına sahip sivillerden önemli ölçüde daha fazla Cumhuriyetçi Parti (1976-%33/1996-%64) ve muhafazakâr (1976-%61/1996-%73) ideolojiyle özdeşleştikleri yönündeki endişelere güçlü destek sağlamıştır. Bununla birlikte belirli iç politika ve dış politika meselelerine ilişkin (harcamalar, uluslararası ilişkilerde ittifaklar ve kuvvet kullanımı) tutumlara döndüğünde, ordunun sivillere ayak uyduramayan ve güç odaklı politik tercihlerde bulunduğu iddiasına aykırı görünümde sivil yakınlama olduğu da görülmüştür (Holsti, 1998/1999).

Triangle Institute for Security Studies (TISS) ve Amerikan sivil-asker ilişkileri üzerinde kapsamlı bir çalışma yürütülmesi için önemli veri kaynağı oluşturulmuştur. TISS projesindeki çalışmalar daha sonra “*Soldiers and Civilians: Civil-Military Gap and American National Security*” (MIT Press, 2001) başlığıyla bir araya getirilerek yayınlanmıştır. Bu katkılardan sonra tartışma çeşitli akademik dergilerde Ricks ile TISS ekibi tarafından dile getirenlerden farklı ve benzer görüşlere sahip akademisyenler, politikacılar ve analistler tarafından ileri sürülmüştür (Betros, 2001; Cohen, 2000; Dowd, 2001; Snider ve ark., 2001; Stiehm; 2001).

TISS projesinin bulguları bu çalışmada tanımlanamayacak kadar çok yönlü, zengin ve karmaşık bir içeriğe sahiptir. Genel itibarıyla bulgular belirli nüanslarla geçmiş birikimleri doğrulamıştır: (1) Ordu sivillere göre Cumhuriyetçi Parti destekçisi, muhafazakâr eğilimli, Kuzey Bölgesi, Katolik ve erkek dağılımındadır. (2) Bireysel ve siyasi özgürlükler konusunda hem siviller hem de askerler önemli hassasiyetlere sahiptir. (3) Siviller ve askerler kadınların orduda görev almasını desteklerken, ordu kadınların muharip rollerine karşı çıkmaktadır. (4) Sivil karar vericiler eşcinsellerin ordunun her kademesinde görev almasına güçlü destek verirken, ordu sivil otoritenin bu yönde politikalarına karşı çıkmaktadır. (5) Sivil toplumda ahlaki bozulma olduğu her iki grup tarafından paylaşılırken, toplum değerlerini şekillendirmek için askerî değerlerin yaygınlaştırılması fikrine siviller katılmamaktadır. (6) Askerî deneyime sahip siviller askerî karar vericilerle daha fazla uyum içerisindedir ve ABD ordusunun tek taraflı ulus-ötesi operasyonlarını, dış politikada askerî güç kullanımını desteklemektedirler. Buna karşılık askerî deneyime sahip olmayan siviller Birleşmiş Milletler (BM) veya Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) çatısı altında insani ve barışı koruma çabalarına odaklanan sınırlı, müdahaleci operasyonları tercih etme eğilimindedir. (7) Askerler sivil üstünlük prensiplerine güçlü şekilde inanmaktadır. Ancak sivil kontrolde askerleri sorumlulukların danışman rolünden öte sorumlulukların

operasyon yönetimini kapsayacak şekilde genişletilmesini savunmaktadır. (8) Ulusal siyasi seçkinler içerisinde gazilerin varlığı Amerikan dış politikada kuvvet kullanımı etkilemektedir. 1816'dan itibaren gazilerin siyasi alandaki varlığının artması Amerikan'ın güç kullanımı olasılığını düşürmüştür. (9) Amerikan toplumu ordu ve işlevlerine saygı duymaktadır. Ancak bu ifadenin arkasında ordunun sivil toplumdaki gazilerin varlığına bağlı destek olduğu, İkinci Dünya Savaşı, Kore Savaşı ve nihayetinde Soğuk Savaş nesillerinin azalmasıyla dağılacak kırılğan bir görünüm oluşturduğu belirtilmiştir (Bianco & Markham, 2001; Burk, 2001; Feaver & Kohn, 2001; Gronke & Feaver, 2001; Holsti, 2001; Miller & Williams, 2001).

Feaver ve Kohn (2001) mesafenin Amerikan sivil-asker ilişkilerinde karşılıklı iş birliğine zarar verebilecek, bazı alanlarda askerî etkinliği azaltabilecek birçok bölünme ve eğilim taşıdığını fakat bunların yakın vadede sivil denetimde bir kriz niteliği olmadığını düşünmektedir. TISS bulguları Amerikan sivil-asker ilişkilerinde 11 Eylül saldırıları öncesini ve savaş durumuna geçiş süreçlerini yansıtmaktadır. Amerikan dış politikasının ana odağının terörle mücadeleye kaydırılması sivil-asker ilişkilerindeki sistemsel krizlerin Clinton yönetiminin antimilitarist karakterine atfedilebilecek geçici bir durum olmadığını George W. Bush'un iki dönem başkanlığı sürecinde de göstermiştir. Bush yönetimindeki ilk Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in ABD ordusunu Soğuk Savaş düzeninden ABD'nin Afganistan ve Irak'taki operasyonları ve de gelecekteki muhtemel askerî harekâtları karşılamak için dönüştürme çabası Amerika'da "*chicken hawks*" tartışmasını yeniden canlandırmıştır (Feaver, 2003b). Rütbeli askerlerin Rumsfeld eleştirileri iki varsayıma dayanıyordu: (1) askerlerin ordu kullanımı içeren politika yapım süreçlerinde söz sahibi oldukları; askerî konularda sivillerin değil askerî yargıların üstün olduğu (Başpınar, 2018, s. 167). Seçkinler arasındaki sivil-asker mesafesinin bu tezahürü sorununun yeni dönemde de devam ettiğini göstermiştir. Bu yönde çağrılara karşılık olarak Amerika Silahlı Kuvvetleri'nin de desteğiyle RAND Cooperation tarafından Thomas S. Szayna editörlüğünde "*The Civil-Military Gap in the United States: Does It Exist, Why, and Does It Matter?*" (2007) başlıklı bir proje hazırlanmıştır. RAND projesinde de TISS çalışmasındaki örüntüler takip edilirken, Irak ve Afganistan operasyonları odağıyla birlikte, siviller ve askerler arasındaki demografik uzaklaşma; deneyim eksikliği; sivillerin orduyu cinsiyet politikalarıyla düzenleme girişimlerine askerî karşıtlık 1990'lı yıllardaki kaygıların Amerikan sivil-asker ilişkilerindeki geçerliliğini koruduğunu göstermiştir. TISS projesinde sivil-asker mesafesinin nedenleri olarak gönüllü güç yasasının kabulü ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamındaki değişimlerin ordu kurumuna yansımalarına -askerî kapasitenin sınırlandırılması ve tartışmalı sivil liderlik-atfedilirken, RAND projesi bunlara ek olarak askerler arasındaki kendi kendini seçme, askerî sosyalizasyon, askerî eğitim ve askerî profesyonellik değişkenlerini de eklemiştir (Szayna ve ark., 2007).

TISS projesi sağladığı verilerle sivil-asker mesafesine yönelik ulusal ve uluslararası akademik girişimleri dinamik kılmış ve birçok takip çalışmasını ortaya çıkarmıştır. TISS çalışmasından sonra özellikle 2000’li yılların başında mesafe tartışması sivil seçkinlerdeki askerî deneyim durumu ile meclisteki askerî varlığa bağlı askerî harcamalar ve operasyonel biçimlenmeler; ordunun demografik yapısındaki eşitsizlikler; asker ve sivil öğrenciler arasındaki ayrılmalar; askerî meselelerin medyada işlenmesi, anayasa ve parlamento karar süreçlerinde ordu politikalarının değerlendirilmesi gibi devlet kurumları ve ordu ilişkileri başlıkları altında yürütülmüştür. Mesafe varlığını değerlendirme konularına göre bu çalışmalar feminist görüş; füzyonistler; ayrılıkçılar olarak üçlü bir tasnif altında toplanmıştır. Feminist görüşe sahip olanlar ordudaki cinsiyet eşitsizliğini vurgularken, füzyonistler ve ayrılıkçılar Huntington ve Janowitz arasındaki kültürel mesafe tartışmasını tekrar canlandırmıştır (Cohn, 1999, s. 4-5).

TISS projesi yayınlanmadan önce, Fransız Askerî Akademisi St. Cyr’de NATO müttefiki Amerika, Fransa, İngiltere, Almanya ve Kanada’dan uzmanlar sivil-asker mesafesi durumunu incelemek üzere bir konferans düzenlemiştir. Konferansta sunulan bildiriler sivil-asker mesafesinin ABD özelindeki TISS mevcut veriler dâhilinde kendi ülke koşulları doğrultusunda karşılaştırmalı incelemesini içermektedir. Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya’daki sivil-asker mesafesi hakkında sunulan çalışmalarda da mevcut veriler Amerika’daki duruma benzer şekilde çok yönlü ve kapsamlı bir görünümde (Strachan, 2010; Kümmel, 2007; Vennesson, 2010). Sivil-asker mesafesi konusu Fransa ve Almanya’da, zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılması ve gönüllü güce geçiş tartışmalarında gündeme gelmiş olsa da İngiltere’de gönüllü askerî hizmetin uzun bir geçmişe dayanmasından dolayı gençler arasında silahlı kuvvetlere katılımdaki düşüşler ve kadınların, eşcinsellerin, etnik azınlıkların orduya tam olarak dâhil edilmesiyle alakalı yürütülmüştür (Feaver, 2002). Konuya ilginin artmasıyla birlikte birçok Avrupa ülkesini içermekte olan Guiseppe Caforio editörlüğünde “*Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries*” (2007) başlıklı bir çalışma hazırlanmıştır. Ülkeler arası karşılaştırmalı analizleri içeren bu çalışmada geleceğin seçkinleri olarak askerî akademiler ve sivil üniversitelerde öğrenim gören akranların kültürel ve politik tutumları incelenmiştir.

Sonuç

Çalışmada sivil-asker ilişkileri tartışmalarında yer alan sivil demokratik kontrol, askerî etkinlik ve silahlı kuvvetlerin kurumsal işleyişinde önemli bir etkiye sahip sivil-asker mesafesi konu edinilmiştir. Akademik olarak sivil-asker ilişkileri tartışması İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiştir. Sivil-asker ilişkileri bu dönemin kurgusundaki şekliyle askerlik vazifesinin profesyonel bir kimlik kazanmasıyla ortaya çıkan bir sorun değildir. Sivil-asker ilişkileri Antik Yunan ve Roma dönemlerinden Ortaçağ monarşilerine kadar her dönemde tartışılmalı bir problemdir. Bu problem özellikle demokratikleşme çabalarıyla birlikte çeşitli konu başlıklarını dâhil ederek genişlemiştir.

Ordu hem siyasetin yapılandırılması hem de ülke egemenliğinin muhafazası ve sürdürülmesi hususlarında önemli bir niteliğe sahiptir. Çalışma içerisinde yer alan tartışmaları anlamlı kılabilecek şekilde ordu, iç siyasetteki etkinlik arayışında olan bir güçtür. Batı’da her ne kadar araçsal bir konuma çekilmişse de ordunun siyasal güdüleri değişmemiştir. Bu nedenle ordunun sivil demokratik kontrolü bir tarafı siyasi iktidarın ele geçirilmesine kadar varabileceği askerî özerklik taleplerini demokrasi lehine dengelemesini içeren hassas bir çizgide çalışmaktadır. Sivil-asker ilişkilerine odaklanan bir alan olarak askerî sosyoloji bir yandan ordu-siyaset ilişkisini bir diğer yandan da asker ve ordu olgusunun toplumsal olan ile etkileşim süreçlerini açıklamaktadır. Orduların sivil demokratik kontrolü sorununu çözümü her ne kadar askerî sosyolojiyle başlatılmamış olsa da askerî sosyologların katkıları alana farklı bir boyut olarak sivil-asker mesafesini kazandırmıştır.

Amerika’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük ve kalıcı bir orduyla karşılaşması ve ardından Vietnam Savaşı’nın ortaya çıkardığı gerilimler gönüllülük ilkesinin de kabulüyle sivil-asker ilişkilerini farklı bir gündeme taşımıştır. Bir taraftan ordunun siyaset tarafından denetimi ile askerî etkinlik arasındaki dengenin ne olduğu cevabında uzlaşma sağlanamamışken diğer taraftan askerî hizmetin gönüllü güce dayandırılması ordunun yapısı ve askerlerin işlevi konularında yeni çalışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmalar Huntington ve Janowitz arasındaki geleneksel tartışmayı takip ederken uygun denge arayışının ne olduğu sorusunu sosyolojik araçlarla yanıtlamaktadır. Demokratik kontrol mekanizmasında yasal ve anayasal zorunluluklar elbette ordunun iktidar güdülerine caydırıcılık sağlayan birer faktördür. Ancak bu şekilde demokratik kontrolü kurumsal bir düzeye indirgeyen yaklaşımlar *askerî mantık* ile *sivil mantık* kavramsallaştırmasını belirli varsayımlara dayandırmaktadır. Sivil-asker mesafesi de bu yaklaşımdan farklı olarak bu iki zihin yapısı arasındaki sinir uçlarını ampirik bulgularla açıklamaktadır. Sivil-asker mesafesine ilişkin literatür büyümeye ve çeşitli alt alanlarla başka çözümler üretmeyi sürdürmektedir. Aslı vazifesini yerine getirebilecek kadar güçlü ancak topluma tehdit oluşturmayacak zayıf *ordu ideali* arasındaki çelişki, ordunun siyaset üzerindeki varlığı ve sivil-asker arasındaki rekabet sürdükçe sivil-asker mesafesine yönelik ilginin de artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Sivil-asker mesafesi, Türk sivil-asker ilişkileri çalışmalarının iki tarafı–siyasi karar vericiler ve askerî liderler–ve ordunun kurumsal odaklı yorumlanma geleneği sebebiyle literatürde kısıtlı katkının sağlandığı unutulmuş bir boyut olmuştur. Mesafe boyutuna yönelik betimleyici çalışmalar güncel bir tarihe dayanırken, geçmişte askerlerin toplumsal aidiyetlerini inceleyen birtakım çalışmaların varlığı zikredilebilir. Ahmet Taner Kışlalı’nın “*Türk Ordusunun Toplumsal Kökeni Üzerinde Bir Araştırma*” (1974) adlı çalışması, TSK’nın profesyonel askerî kadrolarının aile meslekî ve gelir dağılımı, eğitim düzeyleri, yetiştikleri yerleşim yerleri gibi demografik değişkenleriyle subay ve astsubaylar arası demografik farklılığı anlama çabasıdır. Salih Akyürek ve

arkadaşlarının “*Türkiye’de Sivil-Asker İlişkileri ve Ordu-Toplum Mesafesi*” (2014) başlıklı araştırmaları sivil-asker mesafesinin geliştiği dinamikleri, tarihsel ve kuramsal açıdan inceleyerek konunun geniş bir izleğini sunmaktadır. Mesafeye dair literatürü anlama bakımından önemli bir çalışma olsa da ampirik veri yokluğu nedeniyle literatürdeki boşluğu dolduramamıştır. Bahattin Akşit ve arkadaşları tarafından hazırlanan “*Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries A Comparison of Civil–Military Attitudes: The Case of Turkey*” (2007) başlıklı çalışma metodolojik açıdan sivil-asker mesafesinin birtakım yönlerini karşılamaktadır. Harp Okulu’ndaki subay adayı öğrencilere odaklanarak sivil akranlarıyla aralarındaki politik, kültürel ve demografik farklılıkları araştıran Akşit elde ettiği bulgularla Türkiye’de sivil-asker mesafesi tartışmaları için önemli bir veri kaynağı oluşturmuştur.

Sivil-asker mesafesi konusu İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sivil-asker ilişkileri tartışmalarının merkezinde olmuştur. Kurumsal yaklaşımlar bu dönemde ortaya çıkmış ve daha sonra Amerika’daki belirli sorun alanları üzerinden çok yönlü bir tartışmaya dönmüştür. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin siyaset üzerindeki geçmiş tecrübelerine ek olarak günümüzde kurumsal olarak reform sürecinden geçmesi ve ülkedeki stratejik konumu sivil-asker mesafesi tartışmasını önemli kılmaktadır. TSK profesyonel kadroları için insan kaynağını toplumun belirli kesimlerinden devşirmesine rağmen bunun nasıl bir dağılıma sahip olduğu bilinmemektedir. Benzer şekilde uluslararası alanda operasyon etki sahasını genişletmesine rağmen politik tercihlerde hangi görüşün geçerli olduğu ve askerler arasındaki ortak değerlerin sivillerden ne kadar farklılık gösterdiği de bilinmezliğini korumaktadır. Geçmiş dönem siyaset-ordu modelinin aksine çağdaş dönem demokratik denetim süreçlerinde kayda değer farklılıklar gerçekleşmesi, deneyimlenen sivil-asker ilişkileri krizleri ve buna karşılık hissedilen çözüm ihtiyaçları Türkiye’de sivil-asker mesafesi çalışmalarının artacağını düşündürmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- M.Y.A., A.B.; Veri Toplama- M.Y.A.; Veri Analizi/Yorumlama- M.Y.A., A.B.; Yazı Taslağı- M.Y.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- M.Y.A., A.B.; Son Onay ve Sorumluluk- M.Y.A., A.B.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- M.Y.A., A.B.; Data Acquisition- M.Y.A.; Data Analysis/Interpretation- M.Y.A.; Drafting Manuscript- M.Y.A., A.B.; Critical Revision of Manuscript- M.Y.A., A.B.; Final Approval and Accountability- M.Y.A., A.B.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Abrahamsson, B. (1972). *Military professionalization and political power*. SAGE Publications.
- Akşit, B., Kalaycıoğlu, S., Varoğlu, K., & Çakar, M. (2007). A comparison of civil–military attitudes: The case of Turkey. In G. Caforio (Ed.), *Cultural differences between the military and parent society in democratic countries* (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development) (pp. 319–325). [https://doi.org/10.1016/s1572-8323\(2007\)4](https://doi.org/10.1016/s1572-8323(2007)4)
- Akyürek, S., Serap, K. F., Atalay, E., & Bıçaksız, A. (2014). *Sivil-asker ilişkileri ve ordu-toplum mesafesi*. Bilgesam.
- Astiz, C. A. (1969). *Pressure groups and power elites in Peruvian politics*. Cornell University Press.
- Avant, D. (1998). Conflicting indicators of “crisis” in American civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 24(3), 381.
- Bacevich, A. J. (1997). The paradox of professionalism: Eisenhower, ridgway, and the challenge to civilian control, 1953-1955. *The Journal of Military History*, 61(2), 17.
- Bacevich, A. J., & Kohn, R. H. (1997). Grand army of the republicans: Has the us military become a partisan force? *The New Republic*, 217(23–8), 22–25
- Baskir, L. M., & Strauss, W. A. (1978). *Chance and circumstance: The draft. The war and the Vietnam generation*. Vintage.
- Başpınar, A. (2012a). Sosyolojinin konusu olarak ordu ve asker: Askeri sosyoloji. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(24), 279–314.
- Başpınar, A. (2012b). *Askeri sosyoloji: Tarih ve kaynaklar* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Başpınar, A. (2018). *Amerika Birleşik Devletleri 'nde sivil-asker ilişkileri* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Bateman, R. L. (2008). The army and academic culture. *Academic Questions*, 21(1), 62–78.
- Betros, L. (2001). Political partisanship and the military ethic in America. *Armed Forces & Society*, 27(4), 501–523.
- Bianco W., & Markham, J. (2001). “Vanishing Veterans: The Decline of Military Experience in the U.S. Congress”. In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 275–289). MIT Press.
- Binkin, M. (1993). *Who will fight the next war?* Brookings Institution.
- Bland, D. L. (1999). A unified theory of civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 26(1), 7–25.
- Bland, D. L. (2001). Patterns in liberal democratic civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 27(4), 525–540.
- Boëne, B. (1990). How “unique” should the military be? A review of representative literature and outline of a synthetic formulation. *European Journal of Sociology*, 31(1), 3–59.
- Born, H. (2003). Democratic control of armed forces: Relevance, issues, and research agenda. G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military* (pp. 151–165). Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Brooks, R. A., & Brooks, R. (2008). *Shaping strategy: The civil-military politics of strategic assessment*. Oxfordshire: Princeton University Press.
- Brotz, H., & Wilson, E. (1946). Characteristics of military society. *American Journal of Sociology*, 51(5), 371–375.

- Burk, J. (2001). The Military's presence in American society, 1950-2000. In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 247-275). MIT Press.
- Caforio, G., & Chatterji, M. (Eds.). (2007). *Cultural differences between the military and parent society in democratic countries* (Vol. 4). Elsevier.
- Christopher Gelpi, C., & Feaver, P. D. (2002). Speak softly and carry a big stick? Veterans in the political elite and the American use of force. *American Political Science Review*, 96, 779-793.
- Cohen, E. A. (2002). *Supreme command: Soldiers, statesmen and leadership in wartime*. Free Press.
- Cohn, L. (1999). *The evolution of the civil-military 'gap' debate* (Paper; Triangle Institute for security studies project on the gap between the military and civilian society, 1999). <http://tiss-nc.org/>
- Collins, J. J. (1998). The complex context of American military culture: A practitioner's view. *Washington Quarterly*, 21(4), 213-228.
- Dahl, R. A. (1998). *On democracy*. Yale University Press.
- Dandeker, C. (2000). The military in democratic societies: New times and new patterns of civil-military relations. In J. Kuhlmann & J. Callaghan (Eds.), *Military and society in 21st century Europe: A comparative analysis* (pp. 27-44). Lit Verlag and Transaction.
- Dandeker, C. (2001). On the need to be different: *Military uniqueness and civil-military relations in modern society*. *RUSI Journal*, 146(3), 4-9.
- de Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da demokrasi* (S. Sertdemir Özdemir, Çev.). İletişim Yayınevi.
- Desch, M. C. (1999). *Civilian, control of the military: The changing security environment*. Johns Hopkins University Press.
- Desch, M.C. (1996). "Threat Environments and Military Missions" In Diamond, L., & Plattner, M. F. (Eds.), *Civil-military relations and democracy* (pp. 12-29). Johns Hopkins University Press
- Dowd, J. J. (2001). Connected to society: The political beliefs of U.S. army generals. *Armed Forces & Society*, 27(3), 343-372.
- Dunlap Jr, C. J. (1994). Welcome to the junta: the erosion of civilian control of the US military. *Wake Forest Law Review*, 29(2), 341-392
- Eisman, A. (2003). The media of manipulation: Patriotism and propaganda—mainstream News in the United States in the weeks following September 11. *Critical Quarterly*, 45(1-2), 55-72.
- Ekirch, A. A. (1956). *Civilian and the military: A history of the American anti-militarist tradition*. Oxford University Press.
- Eliot A. Cohen, E. A. (2000). Why the gap matters. *The National Interest*, 61, 38-48.
- Feaver, P. D. (1996a). An American crisis in civilian control and civil-military relations? *The Tocqueville Review*, 17(1), 159-182.
- Feaver, P. D. (1996b). The civil-military problematique: Huntington, Janowitz, and the question of civilian control. *Armed Forces & Society*, 23(2), 149-178.
- Feaver P. D. (2003a). *Armed servants: Agency, oversight, and civil-military relations*. Harvard University Press.
- Feaver, P. (2003b). The civil-military gap in comparative perspective. *Journal of Strategic Studies*, 26(2), 1-5.
- Feaver, P. D., & Kohn, R. H. (Eds.). (2001). *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security*. MIT Press.

- Feaver, P. D. (1992) *Guarding the Guardians: Civilian control of nuclear weapons in the United States*. Cornell University Press.
- Feaver, P. D. (1999). Civil-military relations. *Annual Review of Political Science*, 2, 211–241.
- Feit, E. (1973) *The armed bureaucrats*. Houghton Mifflin.
- Finer, S. E. (1976). *The man on horseback: The role of military in politics*. Penguin Books.
- Fordham, B. O. (2001). Military interests and civilian politics: The influence of civil-military “gap” on peacetime politics. In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 327–360). MIT Press.
- Foster, G. (1997). Confronting the crisis in civil-military relations. *Washington Quarterly*, 20(4), 15–33.
- Fox, W. T. (1961). Representativeness and efficiency dual problem of civil-military relations. *Political Science Quarterly*, 354–366.
- Ginsburgh, R. N. (1964). The challenge to military professionalism. *Foreign Affairs*, 42(2), 255–268.
- Gronke, P., & Feaver, P. (2001). Uncertain confidence: Civilian and military attitudes about civil-military relations. In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 121–169). MIT Press.
- Hans, B. (2006). Democratic control of armed forces. In G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military* (pp. 151–166). Springer.
- Holsti, O. R. (1998/1999). A widening gap between the U.S. military and civilian society? Some evidence. *International Security*, 23(3), 5–42.
- Holsti, O. R. (2001). Of Chasms and Convergences: Attitudes and Beliefs of Civilians and Military Elites at the Start of New Millenium, In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 15–101). MIT Press.
- Howard, B., & Everett W. (1946). Characteristics of military society. *American Journal of Sociology*, 51(5), 371-375.
- Howard, M. (1957) *Soldiers and governments: Nine studies in civil-military relations*. Eyre & Spottiswoode.
- Huntington, S. P. (1956). Civilian control and the constitution. *American Political Science Review*, 50(3), 676–699.
- Huntington, S. P. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil- military relations*. Harvard University Press.
- Huntington, S. P., & Sheehan, J. J. (2008). *Where have all the soldiers gone? The transformation of modern Europe*. Houghton Mifflin.
- Janowitz, M. (1971). *The professional soldier: A social and political portrait*. The Free Press.
- Kemp, K., & Hudlin, C. (1992). Civil supremacy over the military: Its nature and limits. *Armed Forces & Society*, 19(1), 7–26.
- Kerwin, J. G. (1948). *Civil-military relationships in American life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kier, E. (1997). *Imagining war: French and British military doctrine between the wars*. Princeton University Press.
- Kier, E. (1999). Rights and fights: Sexual orientation and military effectiveness. *International Security*, 24(1), 194–201.

- Kohn, R. H. (1974). The All-Volunteer Army: Too High a Price? *Proceedings of the U. S. Naval Institute*, 100(3/853), 35-42.
- Kohn, R. H. (1994). Out of control: The crisis in civil-military relations. *National Interest*, 35(Spring), 3-17.
- Kohn, R. H. (1997). How democracies control the military. *Journal of Democracy*, 8(October), 140-153.
- Kohn, R. H. (2002). The erosion of civilian control of the military in the United States today. *Naval War College Review*, 55(Summer), 8-59.
- Kohr, H.-U. (1989). *Public opinion surveys on security policy and the armed forces: Policy polling or scientific research?* SOWI-working paper no. 25, München, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
- Kourvetaris, G. A., & Dobratz, B. A. (1976). The present state and development of sociology of the military. *Journal of Political & Military Sociology*, 4(1), 67-105.
- Kuhlman, J., & Callaghan, J. (Eds.). (2000). *Military and society in 21st century Europe: A comparative analysis*. Transaction.
- Kümmel, G. (2002). The military and its civilian environment: Reflections on a theory of civil-military relations. *Connections: The Quarterly Journal*, 1(4), 63-82.
- Kümmel, G. (2003). The winds of change: the transition from armed forces for peace to new missions for the Bundeswehr and its impact on civil-military relations. *Journal of Strategic Studies*, 26(2), 7-28.
- Lang, K. (1972). *Military institutions and the sociology of war: A review of the literature with annotated bibliography*. Sage.
- Lasswell, H. D. (1950). *National security and individual freedom*. McGrawHill
- Luttwak, E. N. (1999). From Vietnam to desert fox: Civil-military relations in modern democracies. *Survival*, 41(1), 99-112.
- Manigart, P. (1992). The future of security in Europe: A comparative analysis of European public opinion. *Brussels: Royal Military Academy*.
- Marina, N. (2006). Model and explanations for military organization: An updated reconsideration. In G. Caforio & M. Nuciari (Eds.), *Handbook of the sociology of the military* (pp. 61-86). Springer
- Martin, M. L. (1994). National security and democracy: The dilemma from a French perspective. *Armed Forces & Society*, 20(3), 395-421.
- Maynes, C. W. (1998). The perils of (and for) an imperial America. *Foreign Policy*, 111(Summer), 36-48.
- Miller, L., & Williams, J. A. (2001). Do military policies on gender and sexuality undermine combat effectiveness? In P. D. Feaver & R. H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* (pp. 361-403). MIT Press.
- Mills, C. W. (1974). *İktidar seçkinleri* (Ü. Oskay, Çev.). Bilgi Yayınevi.
- Moskos Jr., C. C. (1970). *The American enlisted man: The rank and file in today's military*. Russell Sage Foundation.
- Moskos Jr., C. C. (1973). The emergent military: Civil, traditional, or plural? *Sociological Perspectives*, 16(2), 255-280.
- Nordlinger, E. A. (1977). *Soldiers in politics military coups and governments*. Prentice-Hall.
- Owens, M. (2008). "Understanding civil-military relations during the Clinton-Bush Era. In D. S. Reveron & J. H. Stiehm (Eds.), *Inside defense understanding the U.S. military in the 21st century* (pp. 191-204). Palgrave Macmillan, New York.

- Patricia M. Shields, P. M. (2006). Civil-military relations: Changing frontiers. *Public Administration Review*, 66, 924–928.
- Perlmuter, A. (1969). The praetorian state and the praetorian army. *Comparative Politics*, 1(3), 382.
- Perlmuter, A. (1977). *The military and politics in modern times: On professionals, praetorians, and revolutionary soldiers*. Yale University Press.
- Perlmuter, A. (1977). *The military and politics in modern times: on professionals, praetorians, and revolutionary soldiers*. Yale University Press.
- Pion-Berlin, D. (1992). Military autonomy and emerging democracies in South America. *Comparative Politics*, 25(1), 85–87.
- Pion-Berlin, D. (2011). Turkish civil-military relations: A Latin American comparison. *Turkish studies*, 12(2), 293–304.
- Rahbek-Clemmensen, J., Archer, E. M., Barr, J., Belkin, A., Guerrero, M., Hall, C., & Swain, K. E. (2012). Conceptualizing the civil–military gap: A research note. *Armed Forces & Society*, 38(4), 669–678.
- Ricks, T. E. (1997). The widening gap between the military and society. *Atlantic Monthly*, 280(1), 67–78.
- Roman, P. J., & Tarr, D. W. (1998). The joint chiefs of staff: From service parochialism to jointness. *Political Science Quarterly*, 113(1), 91–111.
- Rukavishnikov, V. O., & Pugh, M. (2006). Civil-military relations. G. Caforio & M. Nuciari (Eds.), *Handbook of the sociology of the military* (p. 131). Springer.
- Sarkesian, S. C., Williams, J. A., & Cimbala, S. J. (1995). *US national security: Policymakers, processes and politics*. Lynne Rienner.
- Schiff, R. L. (1995). Civil-military reconsidered: A theory of concordance. *Armed Forces and Society*, 22(1), 7-24
- Schiff, R. L. (2008). *The military and domestic politics: A concordance theory of civil-military relations*. Oxon: Routledge.
- Schiff, R. L. (2012). Concordance theory, targeted partnership, and counterinsurgency strategy. *Armed Forces & Society*, 38(2), 318–339.
- Segal, D. R. (1975a). Civil-military relations in the mass public. *Armed Forces & Society*, 1(2), 215–229.
- Segal, D. R. (1975b). Communication about the military: People and media in the flow of information. *Communication Research*, 2(1), 68–78.
- Segal, D. R., Senter, M. S., & Segal, M. W. (1978). The Civil-Military Interface in a Metropolitan Community. *Armed Forces & Society*, 4(3), 423–448.
- Snider, D. M., & Carlton-Carew, M. A. (Eds.). (1995). *US Civil-Military Relations: In Crisis or Transition?* (Vol. 27). CSIS.
- Snider, D. M., Priest, R. F., & Lewis, F. (2001). The civilian-military gap and professional education at the precommissioning level. *Armed Forces & Society*, 27(2), 249–272.
- Snider, D., & Carlton-Carew, M. A. (1995). *US civil- military relations: In crisis or transition?* The Center for Strategic & International Studies.
- Stanislav, A. (1968). *Military organization and society*. University of California Press.
- Steinbrecher, M., & Biehl, H. (2020). The other civil-military gap: Researching public opinion on security and defence policy. In *Research Methods in Defence Studies* (pp. 189–209). Routledge.

- Stepan A. (1988). *Rethinking military politics: Brazil and the southern cone*. Princeton University Press.
- Stephan, A. C. (1988). *Rethinking military politics: Brazil and Southern Cone*. Princeton University Press.
- Stiehm, J. H. (2001). Civil-military relations in war college Curricula. *Armed Forces & Society*, 27(2), 273–294.
- Strachan, H. (2003). The civil-military ‘gap’ in Britain. *Journal of Strategic Studies*, 26(2), 43–63.
- Szayna, T. S., McCarthy, K. F., Marquis, J. P., Sollinger, J. M., & Demaine, L. J. (2007). *The civil-military gap in the United States: Does it exist, why, and does it matter?* (Vol. 379). Rand Corporation.
- Szayna, T. S., McCarthy, K. F., Sollinger, J. M., Demaine, L. J., Marquis, J. P., & Steel, B. (2007). *The civil military gap in the United States*. The RAND Corporation
- Turner, B. S. (1999). *Classical sociology*. Sage.
- Uluçakar, M. (2018). Türkiye’de sivil-asker ilişkileri: Eleştirel bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 187–227.
- Vagts, A. A. (1967). *History of militarism: Civilian and military*. Free Press.
- Vennesson, P. (2003). Civil–military relations in France: is there a gap? *Journal of Strategic Studies*, 26(2), 29–42.
- Vogt, W. R. (1986). Militär als Gegenkultur. *Streitkräfte im Wandel der Gesellschaft (I)*. Opladen.
- Vogt, W. R. (1988). Militär als Lebenswelt. *Streitkräfte im Wandel der Gesellschaft (II)*. Opladen.
- Vogt, W. R. (Ed.). (1983). *Sicherheitspolitik und Streitkräfte in der Legitimitätskrise: Analysen zum Prozess der Delegitimierung des Militärischen im Kernwaffenzeitalter* (Vol. 21). Nomos.
- Von Bredow, W., & Kümmel, G. (2000). New roles for the armed forces and the concept of democratic control. In Kümmel G. & von Bredow W, (Eds.), *Civil-military relations in an age of turbulence: Armed forces and the problem of democratic control* (No. 21, pp. 109–131). SOWI.
- Weber, M. (2006). *Meslek olarak siyaset* (A. Timuçin & M. Sert, Çev.). Çivi Yazıları.
- Weigley, R. F. (1993). The American military and the principle of civilian control from McClellan to Powell. *The Journal of Military History*, 57(5), 27–58.
- Welch, C. E. (1993). Changing civil-military relations. *Global Transformation and the Third World*, 71–90.

